

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Jana Fischerová

**Náboženská konverze a úloha náboženství
v současné společnosti**

Diplomová práce

Praha 2011

Autor práce: **Bc. Jana Fischerová**

Vedoucí práce: **Mgr. Jitka Cirklová**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **LS 2011**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

FISCHEROVÁ, Jana (2011). Náboženská konverze a úloha náboženství v současné společnosti, Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra sociologie. 81 s., Diplomová práce, vedoucí diplomové práce Mgr. Jitka Cirklová

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá náboženskou konverzí ke křesťanství v současné české společnosti. Pojem náboženské konverze je zde vymezen jako „obrácení“ se od „nevíry“ ke křesťanské víře. Konverze je zkoumána kvalitativním výzkumem, jehož základem je 8 polostrukturovaných hloubkových rozhovorů s konvertity. Na základě sebraných dat byly vytvořeny individuální osy konverze, na jejichž základě vznikl zobecněný model průběhu náboženské konverze. Ten tvoří stádia či fáze, kterými budoucí konvertita prochází. Jsou jimi připuštění existence duchovního přesahu našeho materiálního světa, „náboženské hledání“, zprostředkování kontaktu s církví, náboženskou skupinou či křesťanskou věroukou samotnou. Následuje buď fáze racionálního potvrzení Boží existence, nebo její emoční potvrzení (náboženský prožitek). Poté dochází k obrácení a zpravidla ke křtu. Data získaná v tomto výzkumu také identifikovala funkce, které může náboženství v životě člověka plnit. Jsou jimi vyřešení otázek smyslu života a jeho pomíjivosti, strachu ze smrti, sebezpřijetí a nastolení smysluplných pravidel pro jednání v životě.

Abstract

This thesis is aimed on phenomenon of religious conversion to Christianity in the contemporary Czech society. The term of religious conversion is defined here as “conversion” from “disbelief” to “faith”. Conversion is examined under qualitative research, which is based on eight semi structured interviews with converts. Based on the collected data individual trajectories of conversion were created. Further, a generalized model of process of the religious conversion was created. This model consists of phases which are: admission of existence of the spiritual outreach of our material world, "religious seeking", getting into contact with church, religious group or Christian doctrine itself. Afterwards comes either a phase of rational acknowledgment of God's existence or its emotional confirmation (“religious experience”). Then we talk about the actual conversion what is usually followed by baptism. On the basis of data obtained in this research functions that religion has in life of an individual were identified. These functions are ability to handle meaning of life and its transience and fear of death better, it brings the self-acceptance and helps by establishing meaningful rules to conduct own life.

Klíčová slova

Náboženská konverze, náboženství, funkce náboženství, model průběhu náboženské konverze

Keywords

Religious Conversion, Religion, the Functions of Religion, Model of Process of Religious Conversion

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 12.5.2011

Jana Fischerová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala mé konzultantce Mgr. Jitce Cirklové za hodnotné rady k tomu, jakým směrem se při psaní této práce ubírat. Také velmi děkuji konvertitům, kteří byli velmi vstřícní a byli ochotni mi vyprávět o své konverzi.

Obsah

1.	NÁBOŽENSTVÍ A JEHO ÚLOHA VE SPOLEČNOSTI	8
2.	TEORIE SEKULARIZACE A JEJÍ KRITIKY	12
3.	RELIGIOZITA V ČR.....	13
4.	NÁBOŽENSKÁ KONVERZE	16
5.	METODOLOGIE VÝZKUMU.....	24
5.1	VÝZKUMNÁ OTÁZKA	27
5.2	DEFINICE POJMŮ	27
5.3	HLOUBKOVÉ ROZHOVORY.....	29
5.4	RESPONDENTI.....	31
6.	MODEL Y NÁBOŽENSKÉ KONVERZE.....	33
6.1	INDIVIDUÁLNÍ OSY NÁBOŽENSKÉ KONVERZE.....	34
6.2	MODEL PRŮBĚHU NÁBOŽENSKÉ KONVERZE.....	43
6.2.1	Představa o materiálním a transcendentálním světě	47
6.2.2	Náboženské hledání a zprostředkování kontaktu s náboženstvím.....	49
6.2.3	Emoční a racionální potvrzení Boží existence	52
6.2.4	„Obrácení“ a jeho stvrzení křesťanským křtem	55
6.2.5	Utvoření víry v církvi a její případné následné opadnutí	57
6.3	KONFRONTACE MODELU KONVERZE S OSTATNÍMI MODEL Y KONVERZE..	59
7.	ROLE A SOCIÁLNÍ FUNKCE NÁBOŽENSTVÍ.....	64
	SEZNAM PŘÍLOH	78
	PŘÍLOHY	79
	Projekt diplomové práce	79

Úvod

Náboženství se pojí s lidskou společností již po mnohá tisíciletí. Ovlivňuje životy lidí žijících v ní. Za náboženské ideje byli mnozí lidé ochotní zemřít, v jejich jménu se vedly války. Náboženství jako takové dávalo životu lidí žijících zde na zemi smysl, řídilo je. Náboženství bylo jakousi formou morálního řádu společnosti. Alespoň tak na nás může působit náboženství rozvíjející se v evropských dějinách. Náboženství ale samozřejmě nejde omezit pouze na nám blízké křesťanství. Náboženství byla a je nepřeborná řada. Záleží na tom, jak samo náboženství definujeme. Mnoho sociologů a antropologů se pokoušelo o nějakou univerzální definici náboženství, která by byla vždy platná a zahrnovala by do sebe všechna známá (i neznámá) náboženství. Vytvořit takovou definici není jednoduché, protože každé náboženství má jiný systém, jak a k čemu se vztahuje, jak se praktikuje. Nejznámější definicí náboženství je definice Émila Durkheima, o které bude pojednáno níže.

I přes velký sociálně politický význam náboženství se však podle některých teorií začala úloha náboženství v moderní společnosti oslabovat. Myšlenky o procesu, který bychom mohli nazvat sekularizace, se začaly objevovat již během 19.století. Pojí se s průmyslovou revolucí jako procesem, kdy tradiční společnost zanikala, přerostala se v moderní společnost. Náboženství, které tak hrálo obrovskou roli ve společnosti tradiční, ztrácelo na významu a společnost začala procházet procesem sekularizace, tedy odpoutání se od náboženství, kdy docházelo k zesvětštění společnosti. O procesu sekularizace píše již klasičtí sociologové jako August Comte či Max Weber. „Comte věřil, že náboženské myšlení nakonec ze společenského života vymizí a vládnout začne věda“ (Hamplová, 2000: 10). Weber zase předjímal, že tím, jak se bude vyvíjet lidské poznání, bude vše racionalizováno, což povede k tomu, že svět se „odčaruje“ (Hamplová, 2000: 10), oprostí se tedy od náboženského prvku, který doposud existoval jako vysvětlení stavu světa.

Někteří sociologové však konstatují, že společnost nesměruje k úplnému zesvětštění, ale že teorie sekularizace jsou liché. Náboženství naopak získává na síle, mnoho lidí v naší evropské společnosti konvertuje k zavedeným náboženstvím nebo v současné době hojně vznikajícím religiózním skupinám, které jsou známy pod souhrnným názvem ,nová

náboženská hnutí'. Je třeba si také uvědomit, že ne všichni „věřící“ lidé jsou zapsáni v nějaké státem uznané církvi, a proto nelze soudit na přesný počet věřících a odvozovat tak od něj to, kolik věřících lidí reálně v daném státu žije. Absolutní počet věřících v tom či onom státě ale nebude pro mou práci důležitý. Důležitý bude hlavně samotný proces konverze, podmínky a motivy náboženské konverze.

Lidé mají mnoho různých důvodů, proč se obracejí (od „nevíry“) k víře. Proč k tomuto dochází, jaký má tento fenomén důvod? Možná vysvětlení tkví v tom, že lidé potřebují nějaký duchovní přesah pro vysvětlení smyslu svého života tady na zemi, vysvětlení toho, že existují nějaké vyšší zákonitosti, které vedou lidský život. Tato vysvětlení jsou obecnými vodítky pro vysvětlení konverze, která se traduje v široké veřejnosti. Mně ale zajímají reálné důvody jednotlivých lidí a to, co je přimělo uvěřit (v křesťanského Boha). Předmětem výzkumu, na kterém stojí tato diplomová práce, bude náboženská konverze ke křesťanství v současné české společnosti. Závěry výzkumu budou stát na datech získaných z 8 polostrukturovaných rozhovorů. Jedná se tedy o kvalitativní výzkum náboženské konverze. Ústřední snahou výzkumu je sestavit podrobný model průběhu náboženské konverze v naší společnosti, který vysvětlí jednotlivé fáze konverze. Tento obecný model průběhu náboženské konverze patrně bude moci vysvětlit i ostatní individuální konverze ke křesťanství v naší společnosti. Výzvou závěrů této diplomové práce je „testování“ zmíněného modelu konverze na konverzích v jiných zemích, případně na konverzích k jinému náboženství než křesťanství. To je ale prostor pro další případný výzkum jiných badatelů. Podrobný model průběhu náboženské konverze v české společnosti, který bude výsledkem mého výzkumu, je zatím ojedinělý. V mém výzkumu se budu také zabývat motivy konverze korespondujícími s funkcemi náboženství, které náboženství v životě člověka plní.

1. Náboženství a jeho úloha ve společnosti

Položím (již nespočetněkrát položenou) otázku, proč již od počátku existence lidského pokolení s ním bylo neomylně spjata i náboženství, ať už polyteistické, monoteistické nebo nějaké hlubší víry v nadpřirozeno, totemistické víry, a víra v duchy předků (například africká náboženství)? Náboženství patrně mělo vždy dostatečnou schopnost

vysvětlovat svět takový, jaký byl, s přesahem do nadpřirozeného světa, což dávalo lidem možnost dát svému životu hlubší smysl, utvářet nějaký morální řád, který by byl univerzální a neotřesitelný, ve kterém je dána šance všem na jistou naději a tichou podporu v každé chvíli jejich života. Toto se může zdát být jen dohady, ale neoddiskutovatelné je, že náboženství se pojí s dějinami lidstva neotřesitelně až do dnešních dnů; nezávisle na tom, jak vyspělá je společnost, ve které náboženství stále existuje. Halík poznamenává, „zdá se, že náboženství není jen produkt určitého stupně společenské evoluce, nýbrž ‚antropologická konstanta‘: patří trvale k životu jedince ve společnosti, jen nabývá různých dějinně podmíněných podob“ (Halík in Jandourek, 2010: 96).

Na náboženství je pohlíženo z perspektivy různých sociologických teorií. Pokud na začátku zmíníme například teorii sociálního řádu, pak náboženství ve světle této teorie je ve společnosti podstatné proto, „protože konstruuje existenci řádu světa na nejvyšší úrovni významnosti. Náboženství také přikládá tomuto řádu zásadní a hluboký smysl. Tím podporuje nejen jeho trvání, ale v individuální rovině tímto smyslem naplňuje život všech jednotlivců – jejich životy se pak nezdají chaotické a nepochopitelné, ale získávají tento smysl, třeba skrytý“ (Nešpor, 2008: 70).

Snaha vysvětlit a nějak náboženství definovat vznikla již na samém úsvitu zrodu sociologie. Pokud se na tyto definice podíváme z odstupem, je možné rozdělit definice náboženství podle jejich typu na definice substanciální a na definice funkcionální. První typ, „substanciální vymezení vycházejí z představy, že existuje nějaká podstata, která je všem náboženstvím společná. Může to být idea transcendentna či spásy, rituály nebo viditelné církve, které vznikají díky integrační funkci religiozity“ (Nešpor, 2008: 16). Tyto definice ale vymezují náboženství příliš úzce a opomíjí tak ta náboženství, která nejsou například založena pouze na rituálu, příslušnosti k církvi a podobně. Naproti tomu druhý typ, tedy funkcionální vymezení náboženství, se zabývá definováním náboženství jako prostředku, který odpovídá „na nějakou lidskou potřebu nebo plní nějakou důležitou sociální roli, která je v podstatě trvalá. Pokud přestanou fungovat, nebo zaniknou staré náboženské formy, objeví se nové nebo jejich náhražky“ (Nešpor, 2008: 18).

Úloha náboženství ve společnosti a to, jakou hraje roli a jaké má ve společnosti místo, je tématem mnoha již klasických sociologů, mezi které patří August Comte, Karel Marx, Emile Durkheim a Max Weber. Připomeňme si základní díla sociologie, která náboženství zkoumají a snaží se o co nejlepší pochopení toho, jakou roli náboženství v životě lidí žijících ve společnosti hraje. Jmenujme tedy hlavní dvě díla, první Durkheimovy ‚Elementární formy náboženského života‘ a Weberovu ‚Protestantskou etiku‘ (Václavík, 2010: 9). Tato snaha postihnout náboženství byla základem k vytvoření definice samotného náboženství. Durkheimova definice se stala definicí nejvíce rozšířenou a její přínos tkví hlavně v tom, že rozděluje svět na svět sakrální a svět profánní. Základním rozdílem mezi těmito dvěma světy je existence zákazů, které atributy světa sakrálního (posvátného) ochraňují a oddělují jej od atributů světa profánního (světského) (Nešpor & Lužný, 2007: 54). Jak píše Durkheim, „náboženství je jednotný systém víry a praktik vztahujících se k posvátným věcem, tj. věcem odtažitým a zakázaným; systém víry a praktik, které sjednocují všechny své přívržence v jediném morálním společenství nazývaném církev“ (Václavík, 2010: 10). Weber pokračoval v podobném duchu a přidává, že náboženství má vliv na sociální řád společnosti takový, že je možné pozorovat reálné důsledky víry v nadpřirozeno v jednání lidí, v utváření vztahů, v utváření nějakého morálního řádu společnosti. Konkrétně protestantismus Weber chápal jako kulturní systém, „který jako vnější pouto propojoval jednání a interakce jednotlivých individuí a skupin“ (Weber, 1998: 109). Jen na okraj poznamenávám, že Weber odvozuje vznik kapitalismu od smyslu jednání lidí, který byl utvářen právě protestantskou etikou.

V podstatě shodnou definici náboženství jako Durkheim uvádí i Spencer. Podle Spencera vykazují všechna náboženství tři základní prvky: „Víru v nadpřirozené bytosti a síly; organizované seskupování jedinců, kteří tuto víru sdílí; explicitní aktivity jedinců zaměřené vůči nadpřirozeným silám, které jsou v těchto náboženských vírách artikulované“ (Janodourek, 2000: 51). To je pohled na náboženství klasické sociologie. Avšak jak se během času utvářel exkurz, který kladl důraz na vzájemné utváření „vnější“ reality s „vnitřním“ světem jedince, bylo nazíráno i na náboženství jako na jakýsi symbolický řád, který dává člověku nějaký smysl „vnějšího“ světa, který je ale utvářen myslí každého člověka. Jak píše Hamplová, „náboženství představuje jeden z typů

symbolického světa a jako takové integruje všechny oblasti společenského života, připisuje jim význam a uspořádává institucionální řád v celek“ (2000: 27).

Vliv na vytváření definic náboženství a jeho nahlížení v celospolečenském kontextu má také funkcionalistická teorie společnosti T. Parsonse. Jedním ze sociologů, kteří tuto teorii aplikovali na náboženství, byl Thomas O’Dea. Ten vycházel z postulátů funkcionalistické teorie, která klade důraz na udržování rovnováhy společenského systému a říká, že „existuje jen to, co plní nějakou funkci. Přetrvává-li náboženství po dlouhá období lidských dějin, pak musí mít nějakou funkci, anebo celý komplex funkcí“ (Nešpor, 2008: 67). Základní funkcí náboženství je podle něj udržování rovnováhy společnosti jako celku tím, že usměrňuje lidské jednání. Tento postulát v podstatě vychází ze strukturálního funkcionalismu (Václavík, 2010: 11). O’Dea mluví o 6 základních funkcích náboženství, které budou pro mou práci dále důležité, proto je zde uvádím. Jsou jimi útěcha a podpora v nestálém světě; možnost nastolení řádu, který přispívá ke stabilitě života v naší společnosti, kterou je ale možné zároveň změnit; náboženství legitimizuje uspořádání současné společnosti skrze vyznávané normy a hodnoty; přispívá k lepšímu pochopení sebe sama skrze přijetí náboženských hodnot a konečně usnadňuje přechody mezi životními obdobími (Václavík, 2010: 12). Náboženství by tak mělo mít a má pro život člověka ve společnosti velký význam.

Tak, jak se společnost měnila a ‚modernizovala‘, mělo ale podle mnohých sociologů a teologů negativní vliv na pozici náboženství v naší kultuře. Začátek oslabování této pozice spojují s obdobím průmyslové revoluce a proces, který znamenal pokles počtu věřících a menší roli náboženství ve veřejném i soukromém životě, nazývají sekularizace. Nadneseně můžeme říct, že roli náboženství přebírala v moderní společnosti věda. Podrobněji se na teorii sekularizace podíváme v další kapitole. Důvodem, proč takto šířeji pojednávám o funkci náboženství a jeho významu pro člověka a diskutuji současný stav víry v naší kultuře je ten, že je nutné postihnout pozadí studia náboženství jako takového, na jehož základě bude stát i můj kvalitativní výzkum. Studium náboženství a širších souvislostí můžeme docílit hlubšího vhledu do zkoumaného problému, který není izolován, ale je třeba ho chápat právě v těchto souvislostech. Výzkum náboženské konverze, který je předmětem této diplomové práce, má poskytnout data k vytvoření obecného modelu průběhu konverze a umožnit tak pochopení smyslu existence víry pro

člověka v jeho životě a toho, jak proč člověk uvěří v (křesťanského) Boha. To, proč a za jakých podmínek se člověk rozhodne konvertovat, může přispět právě k pochopení funkcí náboženství pro ‚moderního člověka‘. Proto je nutné znát i specifika víry v naší české kultuře, na který závisí to, jak problém uchopit.

Pojďme se tedy dále podívat na teorie sekularizace a jejich kritiky, které polemizují se základy, na kterých teorie sekularizace stojí a na vývoj náboženství a víry v českém prostředí.

2. Teorie sekularizace a její kritiky

Proces sekularizace je jedním z typických rysů moderní společnosti (Hamplová, 2000: 10). Jde o proces, kdy se společnost zesvětštuje a upouští od víry v sakrální svět. Jak píše Hamplová, jde o trend nebo proces, kdy dochází k ‚pozvolnému úbytku nadpřirozeného prvku z každodenního života‘ (2000: 10). To se váže k modernizaci naší současné společnosti. Tím, jak převládá materiální prvek jako základ vysvětlování našeho světa, pomalu mizí to, jak se lidé vztahují k nějaké duchovní podstatě vně tohoto materiálního světa. Protipólem této teorie (teorie sekularizace) jsou její kritiky, které v současném rozvoji nových náboženských hnutí a církví vidí právě důkaz k popření teorie sekularizace. Jako příklad uvádí Hamplová nová islámská mnohdy fundamentalistická hnutí a vznik letničních církví, které navazují na tradiční křesťanství. Tento rozmach zažívá Latinská Amerika i Jihovýchodní Asie (2000: 10), ale i Evropa, i když asi v menším měřítku. Je třeba si také uvědomit, že nejen náboženství plní funkci vztahu s nadpřirozenem. Jsou tu také jevy jako horoskopy, kontaktování duchů, čtení z ruky, pověřivé praktiky, což je možno shrnout pod pojem okultismus, který je stále v naší společnosti udržován a představuje víru v nadpřirozeno (Hamplová, 2000:12). Nicméně kritiky sekularizace staví hlavně na tom, že v současném světě dochází k návratu k náboženství, i když v mnohých nových formách. Jak píše například Berger, ‚současný svět je stejně výrazně náboženským, jako byl svět kdykoliv dřív‘ (Berger in Nešpor, 2004: 21).

V mnoha zemích byla provedena šetření, které měli za cíl zjistit míru religiozity daných zemí. Větší část těchto výzkumů tvoří kvantitativní sociologické výzkumy. Poznatky získané na základě sebraných dat jsou jistě zajímavé a přínosné. Velkým problémem je však v těchto výzkumech to, jak náboženství a víru v nadpřirozeno vůbec zkoumat. Samozřejmě reálně to jsou otázky v dotazníku, ale je možno takovéto složité téma celkem pochopit pouze na základě odpovědí z dotazníku? Domnívám se, že je nutné toto téma prozkoumat také pomocí kvalitativního výzkumu. Podrobným hlubokým rozhovorem s těmi, kdo věří (ať už v Boha nebo nějakou formu nadpřirozena). Proto základem k této diplomové práci bude právě kvalitativní výzkum.

Pojďme se ale podívat na to, jaké poznatky přinesly kvantitativní výzkumy. Běžně kladené otázky na to, jak dotazovaný člověk věří, v co, jak silně a jak tuto svou víru projevuje, jsou následující otázky a výroky (záleží na identifikaci respondenta s těmito výroky): „Věříte v posmrtný život?; Věříte v náboženské zázraky?; Existuje Bůh, který osobně pečuje o každou lidskou bytost; Svůj osud si určujeme sami; Někteří věštcí skutečně mohou předvídat budoucnost.“ atd. (Hamplová, 2000: 21). Tyto otázky jsou příkladem otázek kladených v mezinárodním výzkumu ISSP (International Social Survey Programme). Zjištění z výzkumů byla ta, že religiozita se v různých zemích značně liší, nadto se liší, do jaké míry jsou přijímány křesťanské doktríny a dogmata. Musíme mít na paměti, že křesťanství je zatím nejvíce zastoupeným náboženstvím v evropských zemích. Vedle něho ale existují právě například okultismus, fatalismus (víra v nezvratnost lidského osudu) a tzv. víra v člověka (život má smysl, pokud mu člověk nějaký dá). Podle uvedených výzkumů jsou nejvíce religiózní státy jako Irsko, Polsko. Nejméně pak Česká republika, východní část Německa, Nizozemí a Velká Británie. Mně nejvíce bude zajímat, jak je to s vírou v České republice. Tím se zabývám v další podkapitole.

3. Religiozita v ČR

Česká republika je známá jako jedna z nejvíce sekularizovaných zemí Evropy. Nevěřících se zde uvádí kolem 50-60%. Například podle průzkumu Evropské komise, který je znám pod názvem Eurobarometr, bylo v roce 2005 zjištěno, že 19% obyvatel Česka věří v Boha, 50% věří v existenci nějakého ducha nebo životní síly a 30% nevěří

v nic z toho (Jandourek, 2010: 9). Počet věřících v Boha v naší zemi tedy opravdu není nijak vysoký. Současný stav počtu věřících je jistě částečně poznamenán komunistickou historií naší země. Jakou velkou roli ale komunistický režim v tomto hrál, je těžko s jistotou určit. Pojďme se ale podívat trochu dále do historie, abychom mohli sledovat vývoj pozice náboženství v české společnosti.

Tradičně byla česká společnost katolická. Počet nevěřících na území současné ČR byl za doby První republiky jen něco mezi 2-10%, lišící se mezi Čechy a Moravany (Jandourek, 2010: 76). Drtivá většina občanů tak byla věřících. Ovšem je třeba mít také na paměti, že ne všichni takzvaní „matrikoví katolíci“ opravdu věřili bezvýhradně (pouze) v Boha. Je známo, že za První republiky docházelo k relativně velkému šíření spiritismu. Mnoho lidí na vesnicích se setkávalo na každotýdenních seancích, kde se například mluvilo s duchy zemřelých. Stoupců spiritismu se v té době odhadovalo na 10.000. V roce 1894 dokonce vychází první spiritistický časopis „Hvězda záhrobní“ a dále vznikají další četné spolky spiritistů (Jandourek, 2010: 74). To uvádím z důvodu ukázat, že nové „trendy“ víry v nadpřirozeno měly v naší české společnosti místo již před více jak 100 lety.

Od doby První republiky až do nástupu komunismu v bývalém Československu nenastal žádný náhlý obrat v religiozitě občanů. Drtivá většina byla věřících a většina této většiny se hlásila ke katolictví. Malé procento věřících se hlásilo k evangelické církvi a zhruba 10% tehdejších obyvatel uvádělo, že je bez vyznání. Po nástupu Komunistické strany byl ale vydán zákon, který ošetřoval vztah režimu a církve. Náboženství bylo v rozporu s idejemi komunismu (jak ilustruje známý Marxův výrok: „Náboženství je opium lidstva“), a tak komunistický režim „zřídil centrální instituci – Státní úřad pro věci církevní (SCÚ) – jejímž oficiálním cílem mělo být „dbát o to, aby se církevní a náboženský život vyvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení (§2), ale která měla především dohlížet na všechny stránky církevního života, personální politikou počínaje a náboženskými obřady konče (§3)“ (Václavík, 2010: 100). Ale jak konstatuje Václavík, „i přes existující tlak a ideologickou indoktrinaci se podle těchto údajů (údajů z roku 1967) asi 44% občanů považovalo za členy církví“ (2010: 111). Ve stejném roce bylo také pokřtěno 52% narozených dětí, což lze považovat za celkem vysoké číslo. Ovšem v 70. letech byl vývoj počtu věřících klesající a až do Sametové revoluce statistiky uvádí kolem 20-25% věřících občanů (Václavík, 2010: 121).

Vedle tradičního náboženství se po pádu komunistického režimu začaly hojně nové náboženské proudy a jejich učení. Bylo mezi nimi jak východní učení (Hare Kršna, jogínství), tak nové církve navazující na křesťanskou tradici (letniční církve apod.). Je zajímavé sledovat trend příklonu k náboženství těsně po Sametové revoluci, kdy lidí, kteří sympatizovali s církvemi a vyjadřovali jim důvěru, rostl. Vedle toho přibývalo lidí, kteří připouštěli existenci Boha a klesal počet těch, kteří v Boha nevěřili (v roce 1992 věřících bylo 24%, těch, co připouštěli existenci Boha 37% a nevěřících „pouze“ 39%) (Václavík, 2010: 133). Tento trend se ale opět změnil v průběhu několika málo let po revoluci. Současný stav byl již zmíněn. O stavu budoucím mluví Vojtíšek v tomto duchu: „Na lžíci polévky českého náboženského života se v příštích dvaceti letech pravděpodobně objeví ještě více malých náboženských útvarů, než jich je dnes. Lze předpokládat, že spektrum duchovních tradic se bude dále rozšiřovat. Přibudou patrně ještě některé formy amerického fundamentalistického křesťanství, shromáždí se ještě několik málo židovských obcí, v několika dalších městech vyrostou mešity, rozšíří se spektrum buddhistických meditačních skupin a vznikne několik dalších ašramů, tedy středisek pro pěstování indické duchovní tradice“ (Vojtíšek in Jandourek, 2010: 97)

Ale zpět k současnému stavu. Pokud se chceme věnovat náboženství a jeho funkcím, které mohou osvětlit procesy, které se k náboženství v naší moderní společnosti váží, je třeba si uvědomit specifika české religiozity. Běžně se stupeň religiozity určuje podle objemu příslušnosti k církvím, účasti na bohoslužbách, důvěry v církev a víry v Boha. „Většina autorů, kteří se věnují roli náboženství v evropských společnostech na konci 20.století, doporučuje rozlišovat mezi dvěma základními dimenzemi současné religiozity – tradiční religiozitou, svázanou s náboženskými institucemi typu církve, a alternativní religiozitou, která se odehrává mimo tradiční náboženské struktury a má často charakter privatizované, individualizované a synkretické zbožnosti“ (Václavík, 2010: 141). Individualizovaná religiozita je specifikem české kultury, a proto je třeba při výzkumu náboženství uvažovat na individuální proces, které s náboženstvím souvisí nejtěsněji. Tímto procesem je náboženská konverze, tedy proces „obrácení“ se k Bohu. Zkoumáním náboženské konverze je možné odhalit motivy víry v Boha a popsat tak v konkrétnějších obrysech, jakých dimenzí náboženství v naší české společnosti dosahuje. Proto bude náboženská konverze hlavním předmětem mého výzkumu.

4. Náboženská konverze

Než se ale dostaneme k samotnému výzkumu náboženské konverze, který je předmětem této diplomové práce, musíme načrtnout dosavadní zjištění, kterých bylo dosaženo ve výzkumu náboženské konverze ve světě i u nás. Pokud bychom měli různé pohledy na konverzi zařadit do historického rámce, můžeme klasifikovat domněnky o příčinách náboženské konverze. Prvně byla konverze cílem zájmu teologického a psychologického konceptu (začátek 20.století), poté byla konverze chápána jako výsledek nátlakové akce („brainwashing“; 50.léta) a posledně byla konverze zkoumána z pozice ryze sociologické perspektivy (např. Lofland-Starkův model náboženské konverze).

Náboženská konverze byla chápána různými způsoby, které se lišily přednostně tím, jakou roli v nich hrála vlastní vůle konvertity nebo prvek donucení či predispozice člověka k tomu, aby ‚uvěřil‘. Konverze byla nazírána jako možný psychopatologický jev. Uvažovalo se, že konvertita musí trpět nějakou deprivací, když se zajímá o náboženství (Swatos, *online*). Tento pohled na konverzi převládal hlavně na začátku 60.let. Naproti tomu druhé paradigma nahlíželo na konverzi jako na proces, který je založen na rozhodnutí vlastní vůlí a toto rozhodnutí je systematické, navíc s vědomím alternativ. Mezitím byl navrhnut model Loflandem a Starkem, kteří vnímali konverzi jako proces, který stojí na pomezí předchozích dvou paradigmat. Lofland-Starkův model konverzi popisoval jako sociální akt, který se zakládá na predispozičních a situačních faktorech. Mezi predispoziční faktory patří například dlouhodobá nespokojenost a definice sebe sama jako duchovně ‚hledajícího‘. Mezi situační faktory patří například vytváření vztahů se členy nějaké náboženské skupiny a oslabování vztahů s ostatními lidmi, kteří do náboženské skupiny nepatří (Swatos, *online*).

Když budeme pracovat s poznatky těchto základních pohledů na náboženskou konverzi, můžeme kategorizovat podmínky (příčiny) konverze do těchto skupin: psychofyzilogická odpověď na stres a nátlak, individuální předpoklady osobnosti konvertity a jeho kognitivní orientace, situační faktory, které vyvolávají napětí, predisponující společenské atributy a jiné společenské vlivy (Snow & Machalek, 1984: 178). V jistém smyslu je pro veřejnost nejpřitažlivější první z uvedených příčin, kterou je psychický nátlak na osobu, která není již schopna tlaku čelit a nechá se přesvědčit k přistoupení k

novému světonázoru a vidění světa. Tento pohled na konverzi jako na výsledek vědomé nátlakové akce jedné osoby (či společenství) na jinou osobu je jistě zajímavý a má v současném pohledu na konverzi místo (nejvíce v případě členství v nových radikálních náboženských hnutích jako jsou například Moonisti, Boží děti, Svatyně lidu apod.). Přesto je kritizován proto, že pracuje s faktem konverze jako s neovlivnitelným procesem, kdy se osoba nemůže nátlaku bránit a konvertuje v podstatě proti své vůli. Proti tomu je stavěn argument vlastní vůle konvertujících, kteří se mohou svobodně rozhodnout, zda konvertovat, či nikoliv. Proto musíme postoupit dál a hledat další vysvětlující faktory, které budou v souladu s představou, která zahrnuje svobodnou vůli budoucích konvertitů. Do jisté míry příčina, která vede ke konverzi a respektuje proces konverze jako vnitřní proces vlastního přesvědčení než jako vnější tlak či vnější faktory, které konverzi zapříčiní, je osobnost jedince a jeho tzv. predispozice „ke konverzi“. V tomto případě se uvažuje o tom, že budoucí konvertita má jisté předpoklady k tomu, aby konvertoval z toho důvodu, že více než ostatní lidé mají sklony k tomu, aby jejich život někdo vedl, aby o něm někdo rozhodoval. Jinými slovy by se tento rys dal nazvat jako „potřeba útěku ze svobody“ (Snow & Machalek, 1984: 180). Další zmíněnou příčinou pro konverzi jsou situační faktory. To je obecně známo například z případů konverze v mezních životních situacích jakými mohou být ztráta rodiny, pobyt ve vězení (a myšlenky o vině x nevině), krajní situace drogově závislých apod. Situační faktory ale mohou být samozřejmě i mírnějšího rázu, nemusí se pojít přímo s existenciální krizí (ať už životní, nebo osobnostní). Takovými faktory pak mohou být i ztráta zaměstnání, velký tlak vytvářený na jedince v práci či při studiu.

Nemalý význam má v pohledu na konverzi také psychologie. Zmíňme alespoň jednoho autora, který se náboženskou konverzí zabýval a tím bude H. J. Fraas. Ten se dívá na konverzi jako na dlouhodobý proces, který se neváže pouze k jednomu časovému bodu. Faars identifikuje motivy konverze se změnami v psychické struktuře lidského vědomí, a tak se postupně dostává k příčinám konverze v specifických životních situacích konvertity, které vysvětluje na změnách hodnotové orientace tohoto člověka. Jako první uvádí období puberty, kdy mladý člověk mění své role a bilancuje nad dosavadními hodnotami, potřebuje nový směr a nastolení a utužení nové orientace, která by dávala jeho životu nějaký řád a vysvětlovala ho (Hanus & Noble (eds.), 2009: 72). Dále uvádí nějaké hraniční události, které se mohou vázat například na celospolečenskou změnu

(například poválečné období), kdy se dosavadní struktura hodnot jedince bortí a tento jedinec hledá jinou hodnotovou orientaci, kterou mu právě náboženství může nabídnout. Řešení osobních problematických životních situací náboženskou konverzí lze vykládat jako obranný mechanismus, kdy dochází k záměně dvou orientačních vzorců (například nešťastná láska – odchod do kláštera) (Hanus & Noble (eds.), 2009: 72). Další motiv konverze, který Faars zmiňuje, je velmi zajímavý a pro tuto práci důležitý. Je jím zkušenost „která je spojena s jedinečným zážitkem naplnění smyslem, který je zažívajícím člověkem interpretován jako „Boží přítomnost“. Tak může člověk prožít nějakou osudovou ránu, lásku, zážitek krásy, zážitek v přírodě ...“ (Hanus & Noble (eds.), 2009: 72).

Významný vliv na náboženskou konverzi má také okolí konvertity. To, v jakém prostředí konvertita vyrůstal a s kým se stýkal hraje významnou roli. Například Sherkat a Wilson uvádí výzkum výběru náboženského proudu či náboženské skupiny na základě rodinných vztahů. Jde o to, že to, k jakému proudu či vůbec se člověk přikloní, ovlivňuje do jisté míry i to, v jaké rodině člověk vyrůstá. Je to ovlivňováno tím, zda bylo dítě k náboženskému světonázoru vedeno, zda vztahy k rodičům jsou dobré, což následně vrhá ‚dobré světlo‘ na víru rodičů a víru tak jistým způsobem legitimizuje. V tomto případě se tak dá mluvit o tzv. adoptivních referencích v rámci rodiny (Sherkat & Wilson, 1995). Čím lepší a déle trvajícím vztah bude člověk s transcendentálním světem mít, tím spíše se k němu později přikloní a navíc si vybere ten, který se nejvíce podobá tomu, který zná již z minulosti. S tím také souvisí výběr náboženského směru, a konkrétněji náboženské skupiny, v konverzi. Na to, že se člověk rozhodne přiklonit se k duchovní rovině představy o našem světě, má velký vliv okolí člověka. A pokud budeme mluvit o procesu výběru konkrétní náboženské skupiny či náboženského směru, nabízí se nám hned několik teorií, které uvažují o důvodech výběru té či oné skupiny. Hlavními teoriemi jsou teorie racionální volby a teorie kulturní volby. Ta první pracuje s představou o náboženství jako o trhu, kde si jedinec může volně vybírat a kde skupiny, z kterých si vybírá, ‚soutěží o své příznivce‘. Kdo nabídne ‚lepší podmínky‘ a lépe naplní a uspokojí potřeby ‚hledače‘, získá přívržence do svých řad (Sherkat & Wilson, 1995: 993). Druhá teorie, teorie kulturní volby, pracuje s konceptem statusu jedince ve společnosti a říká, že to, jaký status člověk ve společnosti má, vede člověka k tomu, jaké kulturní „zboží“ spotřebovává. Sociální pozice člověka ovlivňuje to, jaké kulturní volby

tento člověk uskutečňuje (Sherkat & Wilson, 1995: 994). Předpokládá se, že člověk se stane členem skupiny, která již má za své členy lidi, kteří svým „kulturním vkusem“, svou statusovou pozicí odpovídají pozici tohoto člověka.

Je tedy zřejmé, že velkou roli na náboženskou konverzi mají vlivy sociálních faktorů, což především zahrnuje okolí potenciálních konvertitů, jejich rodiny a známé. Ti mají velký vliv na utváření nových názorů a „přesvědčovacích“ prostředků ke konverzi. Okolí potenciálního konvertity mohou působit jako názoroví vůdci, jejichž názor je pro potenciálního konvertitu důležitý a rozhodující pro budoucí konverzi. Okolí, respektive jedinci z okolí, zprostředkovávají často první kontakt s náboženskou skupinou, církví, či jednoduše náboženským učením, čímž potenciálního konvertitu mohou ovlivnit (a často se tak také stává). Po kontaktu s lidmi, kteří jsou v náboženské skupině, pak dochází k interakci, kdy se jedinec „učí životu ve skupině“ a učí se rozumět učení této skupiny, které považuje díky kontaktu s jeho zastánci za legitimní. Sociální prvek hraje tedy v konverzi velmi často ústřední roli a je pro samotnou konverzi velmi důležitý.

Na náboženskou konverzi je možno pohlížet z mnoha perspektiv. Konvertitou může být označen člověk v mnoha různých situacích. Nemusí se nutně jednat pouze o „klasicou“ konverzi mezi náboženstvími (například od ortodoxního židovství k fundamentalistickému křesťanství), ale o jakýkoliv proces obrácení se k víře, v naší zemi je to povětšinou víra v křesťanského Boha. Za konvertitu může být označen i člověk, který ve víře například vyrůstal a během času se od ní odklonil a po určité době se k ní opět vrací, přesvědčen a obrácen, potvrzující vlastní přesvědčení o „pravosti“ své víry (Snow & Machalek, 1983: 279). Do jisté míry se v odborné literatuře mluví o konverzi i v souvislosti s proměnou intenzity víry, kdy člověk, který byl sice členem nějaké náboženské skupiny, ale jeho víra byla spíše nominálního rázu, se obrací k tomu, co bylo dříve na okraji jeho vnímání světa se nyní dostává do ústřední pozice a z této víry se stává pevná víra (Snow & Machalek, 1983: 279). Z toho plyne, že za konvertitu lze považovat člověka, který je ochoten uznat svou konverzi. Konvertitu nelze klasifikovat jen na základě toho, zda chodí do kostela nebo se účastní setkání nějaké náboženské skupiny. Hlavní je uznání sebe sama za konvertitu. Jak vidíme z příkladů výše, šíře spektra lidí, které je možno označit za konvertity, je velká. Proto je také důležité si uvědomit to, jak vysoce je naše společnost individualizovaná a tím pádem se i na

náboženské představy vztahují teze individualistického pojetí světa kolem. „Konverze k jakékoliv náboženské skupině či tradici (...) není v podmínkách reflexivní moderny nikdy úplná; úplná se však může zdát vlastní, individualizovaná podoba této náboženské tradice. Moderní člověk nikdy nekonvertuje k určité náboženské tradici, ale vždy jen ke své představě o tomto náboženství“ (Lužný & Václavík, 2010: 33). To vede k domněnce, že konverze podléhá víc než kdy předtím individuálním potřebám konvertujícího člověka a naplňuje tak jistým způsobem tyto potřeby.

Jeden zajímavý aspekt víry, který je třeba také si uvědomit při výzkumu náboženské konverze, je ten, v co vlastně lidé věří a jak je jejich víra konstruována. Přestože se odpověď na tuto otázku zdá být jasná, není tomu tak. Sama víra je komplexní a složitý systém. Například anglická antropoložka Abby Day vytvořila několik základních okruhů, které mohou pomoci porozumět a určit, jak která individuální víra vypadá, na čem se zakládá a k čemu vlastně člověku slouží. Učinila tak na základě svého výzkumu víry ve Velké Británii, kdy zjistila, že ne vždy to, co je jedincem proklamováno se shoduje s podrobnějším popisem toho, co tento jedinec činí, myslí nebo cítí (ve ‚jménu‘ své víry). Jinými slovy ve výpovědích respondentů svého výzkumu zaznamenala mnoho „nesrovnalostí“ mezi tím, kam se člověk sám řadí (např. „ano, jsem věřící křesťan“) a tím, jak pak dále člověk jedná (např. představa Boha neovlivňuje jeho konání, člověk věří v duchy a rozmlouvá s nimi). Jak lépe porozumět víře tedy nastiňuje na pěti základních okruzích, nad kterými je třeba se zamyslet. Jsou jimi obsah víry (v co vlastně věří – Bůh, předkové apod.), zdroje (odkud byla víra přejata, zda byl hlavním prostředníkem blízký člověk nebo šlo o samovolný proces), praktikování víry (jak se reálně víra projevuje v jednání), relativní důležitost víry nad jinými ne/vírami a konečně funkce víry (co vlastně pro věřícího tato víra znamená) (Day, 2009: 269).

Konverze jako proces obrácení se k víře, která může být často velmi individualizovaná, je složitý proces. Vysvětlení, jak tento proces definují Snow a Machalek, nabízí jejich klasifikace konverzí podle toho, jak náhlou změnou konverze byla. Konverze je buď chápána jako dlouhodobější proces s pozvolnými změnami, které nastávají v životě konvertity, nebo jako náhlá změna pohledu člověka na svět a změnu chápání svého univerza (1984: 169). Základní otázkou ale je, jak konverzi definovat. Je velmi těžké říct, kde konverze podle výzkumných měřítek již začíná a kde ještě o změně jako o konverzi

nemůžeme uvažovat. Je ale třeba, abychom problém nějak vymezili, stejně jako mnoho sociologů zabývajících se konverzí. Obecně řečeno tedy konverzí rozumíme změnu hodnot, identity a vůbec univerza jedince, které se změní tím způsobem, že centrální diskurz je odsunut na okraj a to, co bylo dříve na periferii představ o světě, se dostává do středu vnímání a interpretování světa (Snow & Machalek, 1984: 170). Konverzi tedy lze identifikovat jako změnu vnímání a náhledu světa jedincem. K tomu samozřejmě musíme přidat ještě vztah k nadpřirozenu, víru v transcendentální svět. K vnějšímu posouzení aktu konverze jako skutečné konverze se uvažuje o konvertitově vstupu do církve (nebo náboženské skupiny), o aktu utvrzení o konverzi (může být například křest) a také tzv. rétorické projevy konvertity. Rétorické projevy můžeme pozorovat například tehdy, když konvertita mluví o své konverzi. Svůj příběh rekonstruuje jinak, než by činil před tím. Skutečnosti dává do jiných souvislostí a podřizuje je vyprávění o životní změně. Minulost odsouvá nebo dává do většího kontrastu se současností. Konvertiti ve svých promluvách o konverzi používají i mnohem více slovních spojení, které se vážou na rétoriku dané náboženské skupiny, do které patří (mluví například v biblických podobenstvích, používají ustálená slovní spojení z výkladu jejich náboženství). Dalším znakem promluv konvertitů je kontrastování minulosti a současnosti a vyhrazování tak současnému stavu „prominentní místo“, kdy minulost je pro konvertitu nějaké vnější zlo či nepohodlí a o současné době mluví jako o době, kdy o sobě může rozhodovat sám a je sám za sebe zodpovědný (Snow & Machalek, 1984: 173-174).

Člověk, který konvertuje, se v moderním světle výzkumu náboženské konverze považuje za rozhodujícího na základě své vlastní vůle. Výzkum konverze tak směřuje často k biografickému rozhovoru, kdy „v centru zájmu stojí jedinec, kterému je dáno právo hovořit a stanovovat, co je a není relevantní pro jeho náboženský život“ (Lužný & Václavík, 2010: 158-159). Je nutné připomenout, že se jedná o jedno paradigma výzkumu náboženské konverze. Toto paradigma má ten přínos, že na konverzi se dívá jako na dlouhodobý proces, který je jedinečný a pokud o něm konvertita mluví, zprostředkovává ho výzkumníkovi, pak lze tento narativ chápat jako informaci o autentické zkušenosti. Narativní vyprávění o vlastní konverzi se vyznačuje tím, že stabilizuje jazykovými prostředky stávající situaci, ospravedlňuje její příčiny a snaží se vytvořit kontrastní obraz vůči minulosti konvertity, interpretuje tak změnu vidění světa konvertitou (Lužný & Václavík, 2010: 161-165). V narativu se konvertita (nevědomě)

snaží upozadit pro něj nepodstatné souvislosti a dává své promluvě „tvar“ a „směr“, který tak konverzi vykresluje jako smysluplnou a obhajitelnou v očích ostatních.

To, jak konvertiti vypráví o své konverzi, je nevědomě částečně vedeno tím, jak daná náboženská skupina nebo církev, ke které se konvertita hlásí, o konverzi smýšlí a jak vypadá její vidění světa. Jak píše Snow a Machalek, specifické ideologie nepředepisují přesné znění toho, jak by měla konverze proběhnout a jak by měla být samotnými konvertity chápána, ale přesto je konvertitům „podsouváno“, jak by měli svou konverzi chápat. Konkrétní motivace a příčiny konverze u jednotlivých lidí hlásících se k jedné skupině/církvi se samozřejmě liší, ale ústřední téma je stejné. Konverze může být ve výsledku sociální konstrukcí, kdy se individuální cíle konvertity budou shodovat s cíly, ideologií a rituály skupiny (Snow & Machalek, 1984: 176). Výpovědi o konverzi je třeba chápat jako retrospektivní rekonstrukce vlastní biografie. Konvertiti rekonstruují svou minulost skrze současný pohled na svět. Nahlížení světa před konverzí se upozaduje a pokud by bylo v rozporu se současným diskurzem, mohlo by být vytěsněno z vlastní biografie úplně. „Tato tendence není omezena pouze na konvertity. Centrální axiom Meadovy filozofie o současnosti, Burkeho dramatizace a Bergerovy & Luckmannovy fenomenologie říká, že osobní biografie a identity jsou stále kontinuálně redefinovány ve světle nových zkušeností“ (Snow & Machalek, 1984: 177). Stejně tak dochází k tomu, že konvertiti o své konverzi mluví různě podle toho, před jak dlouhou dobou k ní došlo a co se mezitím v životě konvertity stalo a jakým prošel duchovním růstem. Stejně tak, jak se vyvíjí zkušenost každodenního života, tak se mění i to, jak tyto zkušenosti a svou minulost popisujeme, konstruujeme a rekonstruujeme a dáváme jí smysl, který není v rozporu s naším současným viděním světa.

Jedna z kritik výzkumu náboženské konverze byla, že se málo zaměřuje na individuální zkušenosti s konverzí, tedy na individuální zkušenosti jednotlivých aktérů (konvertitů). Tento názor sdílím. Při výzkumu konverze je třeba se zaměřit na jednotlivé příběhy, jedině tak je možné rekonstruovat konverzi jako fenomén. Styčné plochy jednotlivých příběhů mohou dát dohromady obraz konverze jako procesu, který se z individuální roviny dostává do nějakého širšího rámce sociální reality. Při tom si je ale třeba uvědomit zásadní věc a to, že individuální promluvy konvertitů nemusí být jen a pouze objektivní výpovědi o reálném průběhu konverze (a života před s po konverzi). Ve spojitosti

s výpověďmi konvertitů se bilancuje na hraně objektivní a subjektivní reality. Jeden předpoklad je, že výpověď (čili nějaká řečí konstruovaná realita) není pouze a jednoduše objektivním popisem reality. „Je to řečníkův způsob používání možných zdrojů k tomu, aby mohl konstruovat přiměřený obraz reality“ (Beckford, 1978: 251). Jinými slovy je řečeno to, že řečník konstruuje zkušenost (konverzi) tak, aby co nejlépe odpovídala exkurzu, který je od něj očekáván. To, jaký exkurz je od něj očekáván závisí na tom, k jaké náboženské skupině či náboženství konvertoval, jak silně uzavřená tato skupina je či není. Silný vliv ideologie té či oné skupiny na promluvy svých příznivců má z většiny ta, která náleží nějaké velmi uzavřené skupině, která vyžaduje od svých příznivců (ať už velmi nenápadně nebo otevřeně), aby se jejich individuální zážitky a promluvy o nich této ideologii podřídili. Beckford například zkoumal promluvy konvertitů k Svědkům Jehovovým, kdy zjistil, že je u těchto konvertitů přívrženců možné pozorovat, že pokud mluví o své konverzi, tedy obrácení k Bohu, zasazují své příběhy do rámce, který zahrnuje „přiměřené / možné“ způsoby konverze. Tento rámec zahrnuje: osvětlení, kognitivní přesvědčení, hodnoty konverze jako úspěchu a konverzi pojatou jako týmovou práci. Je tedy třeba mít na paměti, že konvertité mohou promluvou o své konverzi tuto konverzi do jisté míry konstruovat na základě toho, do jaké náboženské skupiny patří a jakou ideologii tato skupina vyznává. Při studiu náboženské konverze je třeba si tedy uvědomit, o jakou konverzi jde, tedy k jaké náboženské skupině či církvi jedinec konvertuje. Pozornost si po stránce výzkumné vysloužila nejvíce konverze k novým náboženským hnutím a z nich nejvíce konverze k New Age hnutí (v 70. a 80. letech). New Age hnutí se vyznačují tím, že referuje k spirituálním sférám a pracuje s pojmy jako jsou tělo, duch a některými mytologickými koncepty. Lze ale namítnout, že se nejedná o náboženskou konverzi v pravém slova smyslu.

Vyskytují se i výzkumy konverzí specificky ke katolické církvi. Mezi nimi uvádíme výzkum teologa Michala Kapláňka, který zkoumal motivy konverze ke katolické církvi a vztah této konverze s náboženským vnímáním respondentů v průběhu jejich života. Kaplánek došel k závěrům, že na iniciaci ke konverzi se můžeme dívat z několika úhlů a to, jaký impuls konverzi předchází. Konstatuje, že impulsy můžeme rozdělit na impulzy vnější (osobní vztahy, křesťanská skupina) a vnitřní (hledání smyslu života nebo „procitnutí“ na základě inspirace nějakého uměleckého díla, např. obrazu, knihy). Na základě toho, jaký impuls byl v konverzi daného člověka hlavní, můžeme rozdělit

konvertity na ‚intelektuální hledače‘ (ti, kteří pro sebe hledají nejlepší cestu a nakonec se rozhodnou pro křesťanství); ‚společové křesťany‘ (ti, kteří zažili sounáležitost a dobrou atmosféru ve skupině věřících křesťanů, a proto se pro konverzi rozhodli); ‚tandemové křesťany‘ (rozhodli se pro víru na základě víry svého partnera) a na ‚hledače východiska‘ (jejich konverze je silně ovlivněna silným citovým zážitkem nebo nějakou osobní krizí) (Hanus & Noble (eds.), 2009: 94-96).

Dalšími výzkumníky byli Lofland a Stark, kteří se zabývali výzkumem konverze k velmi malému chiliastickému společenství působícím v USA. Toto společenství se vyznačuje tím, že největší důraz kladlo na víru v to, že na konci tisíciletí (roku 2000) nastane konec světa. Lofland a Stark zkoumali konverzi z pohledu predispozic a situačních faktorů, které hráli roli v iniciaci samotné konverze. Na základě výzkumu individuálních konverzí vytvořili Lofland a Stark model predispozic a faktorů, které jsou rozhodující a přítomné téměř ve všech zkoumaných případech konverze k chiliastickému hnutí. Přestože se jednalo o malý vzorek a i hnutí samotné bylo specifické, Stark a Lofland samotní považují tento model za model vysvětlující náboženskou konverzi v širších souvislostech, který je možno uvažovat jako obecný model náboženské konverze. Jejich model tkví tedy v tom, že potenciální konvertita většinou zažívá nějaký stres, problémovou situaci, kterou podle něj bude možno vyřešit cestou náboženskou a stává se tak „hledáčem náboženství“. Poté nalézá hnutí a vytváří kontakt s jinými již konvertovanými lidmi, kdy si s nimi vytváří silné pouto a od stávajících vazeb na ostatní lidi ve svém okolí se odpoutává (Lofland & Stark, 1965: 874).

Toliko krátký exkurz do teorie náboženské konverze a provedených výzkumů na toto téma. Je třeba, aby si čtenář udělal představu o teoretickém pozadí náboženské konverze, což bude přínosem při četbě další části této práce. Ta bude některé z uvedených poznatků potvrzovat či vyvracet, také ale polemizovat.

5. Metodologie výzkumu

Tato kapitola se bude zabývat metodologií mého výzkumu náboženské konverze v naší české společnosti v kontextu modernity. Kapitola bude obsahovat jak pojednání o metodě

výzkumu a výzkumné otázky, tak definici pojmů a popis respondentů výzkumu. Je také třeba podotknout, že práce je psána z pozice nevěřícího člověka, přesto je téma práce samozřejmě nahlíženo ze sociologické perspektivy.

Téma této diplomové práce je náboženská konverze a podrobný model jejího průběhu u konvertitů ke křesťanské víře v současné české společnosti, které mohou také pomoci odhalit funkce náboženství (křesťanské víry), které hrají v životě člověka významnou roli již po několik tisíciletí. Tato diplomová práce se bude zabývat konverzí novodobou, tedy současnou, mluvíme zde o náboženské konverzi v současné společnosti. Toto téma vyžaduje hlubší vhled a tudíž je nutné, aby bylo zkoumáno optikou kvalitativního paradigmatu. „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění.“ (Creswell in Hendl, 2005: 50). Snaha porozumět náboženské konverzi, tedy okamžiku (který vlastně okamžikem není, jedná se spíše o proces dlouhodobějšího rázu), kdy člověk uvěří v (křesťanského) Boha je základním kamenem výzkumu.

Tento výzkum náboženské konverze v sobě pojí několik typů sociologického kvalitativního výzkumu. Jde částečně o případové studie, které se obecně zaměřují na to, „jaké jsou charakteristiky daného případu nebo skupiny porovnávaných případů“ (Hendl, 2005: 103). Částečně jde o fenomenologický výzkum, jehož „cílem je popsat a analyzovat prožitou zkušenost se specifickým fenoménem, kterou má určitý jedinec nebo skupina jedinců“ (Hendl, 2005: 128). Jak dále píše Hendl, „výzkumník se snaží vstoupit do vnitřního světa jedince, aby porozuměl významům, jež fenoménu přikládá“ (2005: 128). Fenoménem je v tomto případě konverze, čili náboženský přerod, a náboženství a jeho role v životě člověka. Jde tedy o zkoumání jednotlivých životních zkušeností, které se vyznačují určitým přerodem. Tady jde o přerod z nevěřícího na věřícího člověka.

U zrodu tématu výzkumu stojí otázka, proč lidé věří v Boha, jak se to „stane“, jak tento proces probíhá. Tudíž logicky následuje zaměření se na náboženskou konverzi (obrácení k víře, nemusí nutně znamenat křest). Ačkoliv je konverze mnohdy chápána jako náhlé obrácení se k Bohu, které je popisováno u zločinců pobývajících ve vězení, drogově závislých, či osob v náhlé krajní situaci, je konverze ve skutečnosti často nějakým ať už uvědomělým nebo neuvědomělým déle trvajícím procesem, který je ovlivňován mnoha aspekty. Mohou to být dlouhodobější (nepříznivé) životní situace, hledání smyslu života

a podobně. Proto je nutné zkoumat fenomén konverze jako dlouhotrvající proces a hledat tak souvislosti v celém životě konvertitů.

Objektem mého výzkumu jsou konvertité z řad „běžných“ lidí (nejde tedy o lidi, kteří by konvertovali v nějaké naprosto mezní životní situaci). To, jak svou konverzi popisují, je sice individuální příběh jedince, který ale lze zasadit do širšího obecného rámce a vytvořit tak model konverze (více v podkapitole Výzkumná otázka). Jak píše Hendl, případové studie jednotlivých příběhů jednotlivců je třeba zkoumat jednotlivě, avšak ty je potom možné nějakým způsobem srovnávat. Takovým srovnáním dochází k navržení abstrakce, která tyto jednotlivé případy spojuje a na jejímž základě lze vystavět obecnou teorii, „jež vysvětlí sledované aspekty pro všechny případy při odhlédnutí od jejich detailů“ (2005:236). Zkoumáním jedinečných příběhů konverze tak podle mne lze dosáhnout obecnější úrovně vysvětlení procesu konverze jako takové.

Důvody, které vedou k tomu, že pro výzkum náboženské konverze je nejvhodnější používat nástroje kvalitativního výzkumu jsou ty, že náboženská konverze již ze své povahy musí být zkoumána metodami jinými než kvantitativními. Kvantitativní výzkum totiž „nedovoluje zjistit něco, co badatele dopředu nenapadlo, na co se neptal“ (Nešpor, 2008: 192). Otázky víry jsou velmi citlivé a individuální téma, proto je nutné je zkoumat z pozice, kdy badatel teprve při samotném sběru dat zjišťuje, jakých dimenzí data mohou dosahovat, jaké povahy mohou data být. A tak při výzkumu náboženství vyvstávají otázky typu, ne „kolik, jak často nebo do jaké míry lidé dělají nějaké úkony nebo věří nějakým jasně definovaným předmětům; naopak zjišťují, co pro respondenty jejich víra znamená a jak jí rozumějí, jak se liší třeba od té „oficiální“ a podobně – jdou tedy do mnohem větší hloubky“ (Nešpor, 2008: 192). To jsou tedy přednosti kvalitativního výzkumu při výzkumu nejen náboženství. Kvalitativní metody sociologického výzkumu mají také některé nevýhody, které je třeba zmínit. Předně jde o možnost zobecnitelnosti závěrů výzkumu. Jelikož kvalitativní výzkum bývá často založen na datech získaných od několika málo respondentů, nelze závěry zobecnit na celou populaci, jíž jsou respondenti členy (například celá česká společnost, všichni konvertiti apod.). Data jsou ze své povahy nereprezentativní, což však neubírá kvalitativnímu výzkumu na výpovědní hodnotě. Jeho cílem může být zjištění dimenzí zkoumaného fenoménu, které nejsou badatelům předem známé. Další nevýhodou je velký nárok na pozorovací a komunikační schopnosti

výzkumníka, na kterého je v tomto ohledu kladen velký nárok. S tím také souvisí nemožnost přesně výzkum opakovat jiným badatelem. Kvalitativní výzkum tak nemusí být často verifikovatelný. Domnívám se, že tato omezení je třeba zmínit, přesto uvedené nevýhody nijak nezpochybnou závěry kvalitativního výzkumu, který je předmětem této diplomové práce. Náboženskou konverzi je nutné zkoumat jako individuální proces, který vyžaduje velmi podrobný vhled a kterého je tak možno dosáhnout pouze pomocí kvalitativního výzkumu.

5.1 Výzkumná otázka

Hlavním bodem výzkumu je stanovení výzkumné otázky, která bude výzkum usměřňovat a zaměřovat na užší výzkumný problém. V případě tohoto výzkumu náboženské konverze byly stanoveny tyto základní výzkumné otázky:

Jak probíhá náboženská konverze?

Jak by mohl vypadat obecný model náboženské konverze ke křesťanství v naší současné společnosti?

Jaké jsou podmínky a motivy náboženské konverze (co vede lidi k tzv. „obrácení“)?

Vypovídá toto nějak o funkci náboženství/víry v životě člověka?

5.2 Definice pojmů

Pro otázky náboženství a víry je samozřejmě důležité rozlišovat, co je a co není náboženství. Jak můžeme klasifikovat víru a jak ji definovat. Jak již bylo řečeno, mnoho sociologů se pokoušelo o vytvoření obecné definice náboženství, podle které by bylo možno systém nějaké víry označit za náboženství. Hlavním znakem náboženství je tak systém víry vztahující se k posvátným věcem, kdy tento systém víry sjednocuje jedince do skupiny, kterou nazýváme církev. Čím více se však víra v moderní společnosti individualizuje, nelze již univerzálně označit jakoukoliv víru za náboženství v tradičním pojetí. Tato otázka je velmi složitá a sama by jistě vydala na rozsáhlou práci. K vysvětlení ale slouží úvodní část této práce, která se definicemi náboženství a náboženské konverze zabývá. Nyní již jen pro shrnutí definuji v základních termínech

pojmy a kategorie, které budou pro mou práci důležité a budou v ní používány. Pro hlubší referenci nahlédněte kapitoly *Náboženství a jeho úloha ve společnosti* a *Náboženská konverze* na začátku této práce, kde byly definice rozpracovány podrobněji.

Víru tedy chápu jako systém představ o světě a jeho fungování, které se liší od představ o běžném sakrálním světě jako jediném vysvětlení zdejší existence. Tyto představy se vztahují k transcendentnu (což je „neobjektivizovatelná skutečnost, která ale nemůže být lhostejně přehlédnuta, neboť na ní závisí celá naše existence“ (Hanus & Noble (eds.), 2009: 71). Víra může být také chápána jako individuální a nepřenositelná.

Náboženství chápu jako „jednotný systém víry a praktik vztahujících se k posvátným věcem, které sjednocují všechny své přívržence v jediném morálním společenství nazývaném církev“ (Václavík, 2010: 11). Náboženství je kolektivní, „dědí se“. Náboženství usměrňuje lidské jednání, čímž přispívá k udržování rovnováhy společenského řádu. Na individuální úrovni jednotlivci pomáhá orientovat se ve světě a pomáhá dát mu smysl a řád. Typickým a tradičním náboženstvím v naší společnosti je křesťanství.

Náboženská konverze je „obrácení“ se k víře, která se projevuje uznáním toho, že existuje nějaký nadpřirozený svět, který ovlivňuje život člověka a zároveň se konvertující člověk odvrátí od představy, že existuje pouze sakrální svět. Konverze je „zásadní životní změna, chápána tradičně jako přechod od nevíry k víře a změna v náboženskou konfesi“ (Hanus & Noble (eds.), 2009: 75)

Náboženská skupina, náboženská společnost, církev – sdružuje lidi vyznávající stejné náboženství, kdy se jednotlivé „jednotky“ od sebe liší ve specifických bodech víry.

Nové náboženské hnutí je skupina, která sdružuje lidi, kteří mají jistý společný systém víry vztahujícímu se k posvátným věcem, které buď korespondují s tradičními náboženstvími (křesťanství), nebo vytváří zcela nový systém víry. Nová náboženská hnutí mohou být uznána státem jako náboženská společenství, existují paralelně s oficiálními církvemi.

Náboženský/ duchovní prožitek je prožitek, kdy člověk ‚fyzicky ucítí‘ boží přítomnost, boží existenci v jednom časovém okamžiku. Tento prožitek je pro člověka tak reálný a hmatatelný, že se o něm ti, kdo ho zažili, zmiňují jako o nezpochybnitelné situaci. Tento prožitek má pak pro lidi, kteří jej zažili, často obrovský duchovní význam.

5.3 Hlubkové rozhovory

Výzkum k této diplomové práci je založen na kvalitativním přístupu. Jádrem jsou hlubkové polostrukturované rozhovory vedené s 8 konvertity. Hlavní myšlenková osa otázek kladených v rozhovoru byla vlastní náboženská konverze respondentů, její průběh a význam náboženství a církve pro respondenta. Jako příklady některých otázek uvádím tyto:

Jak byste popsal/a dobu, kdy jste uvěřil/a v Boha?

Kdy jste uvěřil/a v Boha, nebo jak začala ta cesta?

Jak to probíhalo?

Jak byste popsal/a samotnou konverzi?

Jak vidíte svět nevěřících / nevěřící / život nevěřících?

Jakou roli pro Vás hraje církev?

Co je pro Vás na Vaší víře důležité?

Tyto otázky byly základním stavebním prvkem k uvedení rozhovoru a během něho. Ovšem respondenti sami vyprávěli o své konverzi, o tom, jak konverze probíhala, co ji předcházelo, mnohdy velmi rozsáhle. V hlubkovém rozhovoru je třeba dát respondentovi dostatečný prostor k vlastnímu vyjádření. Je dobré nechat mluvčího vyprávět tak, jak plynou jeho myšlenky a ne ho příliš otázkami svazovat a usměrňovat. Proto je třeba mít základní otázky k rozhovoru, na které chceme znát odpověď. Je ale třeba mít na paměti, že obzvláště u tak složitého tématu jako je víra, náboženství a duchovní svět, je potřeba dát respondentovi dostatek času na přemýšlení a nechat mu dostatečný prostor na sebevyjádření. Výzkumník nemůže znát všechny souvislosti a odhadovat tak, na co přesně se může ptát a na co dostane odpověď takovou, jakou očekával. Je nutné pracovat ‚organicky‘, tedy tak, že výzkumník nechá prostor dotazovanému a sleduje jeho vlastní linie vyprávění a improvizčně odhaduje, na co se

má dále ptát, aby se dozvěděl o zkoumaném tématu co nejvíce. Jak píše například Hendl, „výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek“ (2005: 50). Proto otázky uvedené výše nepadly univerzálně ve všech rozhovorech a rozhodně to nejsou pouze tyto otázky, které byly kladeny. Podle individuálních výpovědí a jejich směřování jsem se dále doptávala.

V předchozí kapitole byl také zmíněn důležitý aspekt narativů konvertitů a to ten, že tyto narativy se mohou podřizovat situaci, která nastává při rozhovoru s konvertitou. Rozhovory mohou být chápány tak, že reportují o skutečnostech jako o externí realitě a tyto rozhovory jsou jistě zdrojem zajímavých dat, ale také musíme mít na paměti, že tato data jsou výsledkem rozhovoru jako oboustranného procesu „dělání“ skrze rozhovor. (Silverman, 1993: 107). Jak píše Silverman, „to vyzvedává důležitou metodologickou otázku, zda odpovědi v rozhovoru jsou přímou výpovědí o zkušenosti (respondenta), nebo jsou aktivně konstruovanými narativy“ (Silverman, 2000: 32). Já pro potřeby této práce pracuji s tím, že rozhovory jsou výpovědí o reálných prožitcích, událostech a myšlenkách respondentů.

Jak již bylo napsáno výše, provedla jsem 8 hloubkových polostrukturovaných rozhovorů, které trvaly v průměru kolem 45 minut. Ty jsem poté doslovně přepsala. Tyto přepisy sloužily k následné analýze a jsou hlavním pilířem mého výzkumu. Samotné úryvky textů jsou použity dále v této práci. Dále jsem v rámci výzkumu navštívila mši svatou určenou pro mládež v kostele sv. Martina ve zdi a vedla neformální rozhovory s dalšími věřícími, ať už těmi, kteří byli pokřtěni jako malé děti a vyrůstaly ve věřících rodinách, nebo těmi, kteří k víře v Boha konvertovali někdy během svého života na základě svého vlastního rozhodnutí. Odhadem jich mohlo být kolem 10. Tyto rozhovory mi také poskytly cenné informace jak ohledně konverze a důvodů pro ni, tak o životě ve víře a o konfrontaci se „světem nevěřících“. Částečně tak tyto rozhovory sloužily jako jakýsi druh triangulace.

5.4 Respondenti

Respondenty k mému výzkumu jsem získala na základě kontaktů s mými známými, kteří mi kontakty na mé budoucí respondenty poskytli. Základní kritérium pro výběr respondentů bylo, že během svého života uvěřili v (křesťanského) Boha a sami sebe označují za konvertity (nebo za ty, kteří se „obrátili“, kteří uvěřili). Jak určit, zda člověk opravdu uvěřil? „Nejjasnější důkaz je samozřejmě, že sám (konvertita) konstatoval, že konvertoval“ (Lofland & Stark, 1965: 863). To bylo pro výběr respondentů pro tento výzkum dostatečné kritérium.

Vzorek respondentů není nijak reprezentativní (nereprezentuje celou populaci), což ale v případě tohoto kvalitativního výzkumu není nutné, protože se jedná především o případovou studii jednotlivých příběhů konverze. Jde tedy o zkoumání komplexních výpovědí o daném tématu jedincem, jehož konkrétní příběh je jedinečný. Přesto však lze získáním a utříděním několika jedinečných výpovědí utvořit jakýsi obraz širší reality. V případě mého výzkumu tak půjde o obraz náboženské konverze, jejím vlivu na život jedince a jejím průběhu a o náboženství (či duchovním rozměru života) a jeho funkci v životě člověka. Dále bych ráda osvětlila důvod počtu respondentů. Podle mého názoru je 8 respondentů dostatečný počet, protože rozhovory s mými 8 respondenty mi poskytly dostatek dat a příběhů k analýze. Domnívám se, že na mnou získaných datech lze provést solidní analýzu a dojít tak k přínosnému závěru.

Respondenty jsem získala z různých okruhů lidí, různorodých věkových kategorií, avšak jedné náboženské příslušnosti. Všichni mí respondenti věří v křesťanského Boha, hlásí se ke křesťanství. Ovšem různorodé je to, ke které církvi se hlásí, pokud se k některé hlásí (někteří respondenti z církve vystoupili, nebo v žádné nejsou oficiálně zapsáni, jsou jen jejími sympatizanty). To dodává mému výzkumu na validitě jeho závěrů, protože tyto závěry plynoucí z výzkumu náboženské konverze nejsou zatíženy specifikami dané církve či náboženského společenství. Konverze, která by probíhala „pod záštitou“ nějaké jedné konkrétní církve, bude mít pravděpodobně nějaká specifika, která se váží k procesu konverze - tomu, jak probíhá příprava konvertitů na křest, na jaká dogmata daná církev klade důraz a i to, kde se nachází kostel, kam konvertita případně chodí (malé město, vesnice apod.). Proto se domnívám, že při hledání obecných funkcí víry (v Boha) a

modelů náboženské konverze je příslušnost respondentů k odlišným církvím (i „nepřítomná“ příslušnost) základním předpokladem.

Zde uvádím stručné charakteristiky respondentů mého výzkumu:

(Jména respondentů byla v zájmu jejich soukromí změněna)

Milanovi je 40 let a již 11 let je farářem v evangelické církvi. Zaměřuje se na práci s mládeží. Křest absolvoval v 16 letech z vlastního rozhodnutí. Vyrůstal v nevěřící rodině.

Josef je v současné době studentem střední školy a je mu 18 let. Do kostela chodil již od mládí, kam ho vodil jeho otec, ale v Boha nevěřil. Uvěřil v něho až při duchovním prožitku, po kterém se nechal pokřtít. Bylo mu tehdy 15 let. Nyní dochází do Apoštolské církve a žije ve Středních Čechách.

Alex žije v současné době ve Slezsku a je mu 32 let. Pokřtít se nechal v necelých 17 letech v Adventistické církvi, přesto do ní již nedochází, z církve vystoupil a nazývá se „duchovním bezdomovcem“.

Lenka se nechala pokřtít ve 22 letech, nyní je jí 33 let a hlásí se k římsko-katolické církvi. Žije na Slovensku, má dvě malé děti a je vdaná. Je aktivní věřící. Studuje psychologii a 2 roky studovala také teologii.

Danielovi je 40 let, bydlí v Praze, původem je ale ze Slezska. Konvertoval na základě ‚reálných‘ důkazů existence Boha, které mu zprvu zprostředkoval jeho kamarád na vysoké škole, poté se nechal pokřtít. Dochází do Českobratrského sboru. Je ženatý a má 4 děti.

Simona je vdaná a je jí 35 let. Bydlí v Praze a hlásí se k římsko-katolické církvi. Křest absolvovala kolem 16 let, rok před tím prožila náboženský prožitek, který ji k víře obrátil.

Katce je 22 let a studuje v Praze. Nejbližší má ke Křesťanskému společenství, do kterého již tak často nedochází. V Boha uvěřila kolem svých 16 let a její víra se postupem času více prohlubuje. Její rodina je proti víře spíše negativně zaujatá.

Radek je evangelickým farářem, je mu 36 let, je ženatý a má děti. Konvertoval v 17 letech, k čemuž se rozhodl po opakovaných návštěvách kostela, kam se dostal díky kamarádovi. Pochází z nevěřící rodiny.

6. Modely náboženské konverze

Nyní přistupuji k samotnému jádru mého výzkumu, který je tématem této diplomové práce. Po provedení hloubkových rozhovorů s mými respondenty byly všechny rozhovory přepsány. Na základě analýzy těchto přepsaných rozhovorů budou rekonstruovány jednotlivé trajektorie, nebo chceme-li osy, náboženské konverze u každého z respondentů zvlášť. A dál budou tyto jednotlivé individuální modely syntetizovány do obecného modelu průběhu náboženské konverze. Pojem trajektorie používáme proto, protože nejlépe vystihují vývoj a dimenze konverze jako takové a také v sobě implicitně zahrnují předpoklad, že konverze je fenomén, který se v čase vyvíjí a nabývá jistého tvaru, není tedy jen a pouhým zlomovým okamžikem v životě jedince.

Tento poznatek jednak najdeme často v odborné literatuře, jednak je z hloubkových rozhovorů s konvertity jasné, že pokud mluví o své konverzi, nemluví o ní jako jednorázové záležitosti vážící se pouze k jednomu časovému bodu. Popisují ji jako nějaký proces, který má kořeny v jejich životě před samotným obrácením a vztahují ji také k současnému stavu. Je velmi důležité uvědomit si, že při reflexivním výpovědi o konverzi si respondenti uvědomují současný stav jejich víry a do jisté míry ho vnášejí do promluvy o již proběhlé konverzi. Jinými slovy, vypravěč dává smysl vyprávění o své konverzi i právě skrze toto vyprávění.

6.1 Individuální osy náboženské konverze

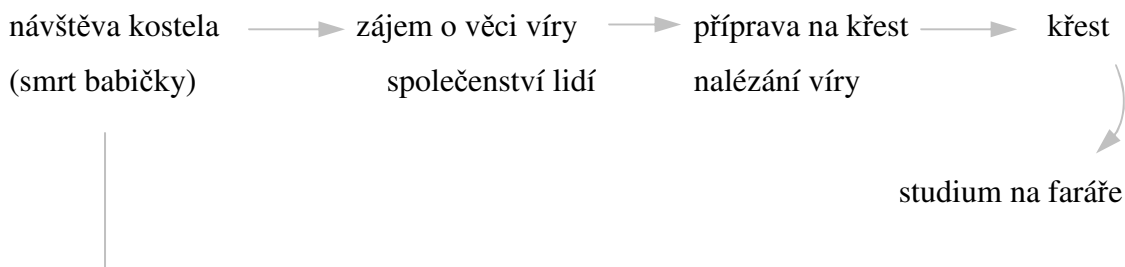
Než přistoupíme k samotným modelům individuálních náboženských konverzí, je třeba říci, že konvertiti, o kterých bude pojednáno, jsou všichni křesťané, věří v křesťanského Boha. Přesto ne všichni se hlásí k zavedeným křesťanským církvím. Někteří se hlásí či sympatizují s církvemi, které se řadí mezi nová (křesťanská) náboženská hnutí. Ta se vyznačují tím, že historicky se začaly objevovat teprve na konci 19.století a kladou většinou obrovský důraz na tradiční křesťanské hodnoty. V případě mých respondentů se nejedná o radikální církve, ale (podle Wallisovy typologie) o tzv. nová náboženská hnutí „obývající svět“, které kladou například důraz na individuální prožitek (Václavík & Lužný, web). Mluvíme například o charismatické obnově církve, ze které vychází například i Apoštolská církev nebo Křesťanská společnost. Jak píše Václavík, jde o integrované náboženské skupiny, které „přijímají domácí kulturní vzorce a symboly, je pro ně charakteristická vysoká míra identifikace se svým kulturním okolím“ (Václavík, 2010: 182). Pro potřeby výzkumu je tedy lze chápat jako „běžné“ křesťanské církve. Respondenty, kteří se hlásí k novým náboženským skupinám tedy není třeba nijak od těch, kteří se hlásí k zavedeným církvím, oddělovat. Příběhy respondentů nebudou rozlišovány podle příslušnosti ke konkrétním církvím. Hlavní důraz bude kladen na osobní rozměr náboženské konverze.

1. trajektorie

První případ konverze, kterou se budu zabývat, je příběh Milana, který konvertoval mezi 14-16 lety, kdy právě v 16 letech absolvoval křest v evangelické církvi po dvou a půlleté přípravě na něj. Důvodem, proč se vlastně rozhodl přípravu absolvovat, byl hlavně sociální rozměr společenství, církve, do které pravidelně docházel a sbližoval se jak s lidmi uvnitř tohoto společenství, tak mu právě přítomnost v něm zprostředkovávala možnost identifikovat se nějakým principem, který by dával jeho životu smysl. Sám Milan říká, že duchovní věci ho už dříve (před přípravou na křest) zajímaly a v kontrastu s dobovým politickým režimem působily otázky víry jako smysluplné.

„A asi když mi bylo 14 let, čili zemřela babička, tak jsem šel do kostela, kam patřila jako členka. A hned mě to tam zaujalo, protože jsem tam našel věci, který jsem hledal. To bylo v jiný době, tak v komunistickém režimu mnoho věcí jakoby postrádalo smysl a naopak u těch protestantů jsem to viděl jako racionální, logický. Dělej věci tak, jak maj smysl. A k tomu ty vztahy a otázky víry. Takže začal proces nějakýho jako hledání víry.“

Během své přípravy na křest Milan víru našel a později se z vlastní vůle stal farářem. Osu jeho konverze lze načrtnout takto:

Smysl tohoto světa

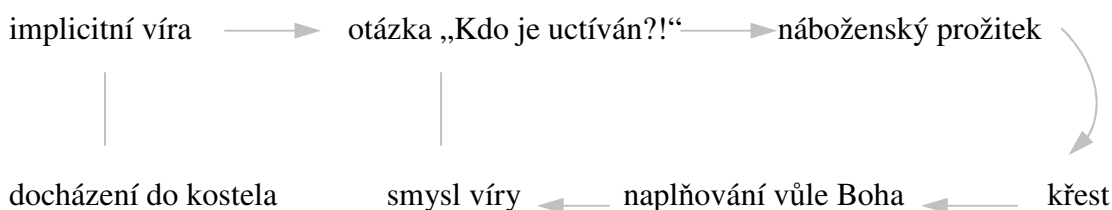
Důležitou úlohu v konverzi tedy hrála sama církev a její ‚zástupci‘, kteří Milana přizvali mezi sebe. Víra se zdála být dobrým a dostatečně vysvětlujícím pohledem na současný svět. Nadto Milan ve společnosti stejně smýšlejících lidí našel příjemnou skupinu, se kterou mohl sdílet své myšlenky a chápal toto jako sdílející a direktivní mechanismus. Církev je podle něj pro víru a její udržování velmi důležitá, nadto sdružující efekt je velmi silný.

2. trajektorie

Josefův příběh začíná již brzy po jeho narození. Již od dětství ho totiž rodiče vodili do kostela. To, proč lidé do kostela chodí, ale Josef ještě nechápal. Až ve věku kolem svých 10 let Josef začal přemýšlet o tom, co se v kostele děje, proč se tam chodí a kdo se vlastně v kostele uctívá a proč. Jak říká:

„A potom, já jsem nějak začal víc hledat to, nebo spíš toho, kterého tam lidi pořád tak uctívají a kterému tam pořád zpíváme. Jak jsem říkal, předtím to byla taková rutina, moc jsem nad tím nepřemýšlel a tak a ono tady na Smíchově. To je pořád varhany a tak.“

Josef docházel do několika náboženských společenství, buď se svými rodiči, nebo později s nevlastní matkou. Při hledání Boha narazil na jeden seminář, kde prožil ‚reálnou‘ přítomnost Boha, která pro něj byla tak skutečná a kterou celou tu dobu hledal, že se rozhodl pro křest, který podstoupil měsíc po náboženském prožitku. V té době mu bylo 15 let. Nyní chodí do Apoštolské církve. Konverze Josefa by se dala načrtnout takto:

Josefova konverze je tedy hlavně reakcí na hledání odpovědi na otázku, kdo je Bůh, zda existuje a ‚je tady s námi‘ a to z toho důvodu, že víra v Boha jím byla díky tomu, že s ní po boku vyrůstal od mala, dosti dobré vysvětlení toho, jak náš svět funguje. Při hledání odpovědi na tuto otázku dochází k náboženskému prožitku, který ho o Boží existenci neodvratně přesvědčí. Docházení do církevních společenství vidí jako důležité z toho důvodu:

„že tam to totiž můžeme sdílet, můžeme si říkat, co jsme s Bohem prožili, co se vůbec děje. Můžeme se napomínat, protože každý něco vidí nějak jinak, každý zkoumá Bibli nějak jinak. Každý tam čte třeba v určitou chvíli něco jiného.“

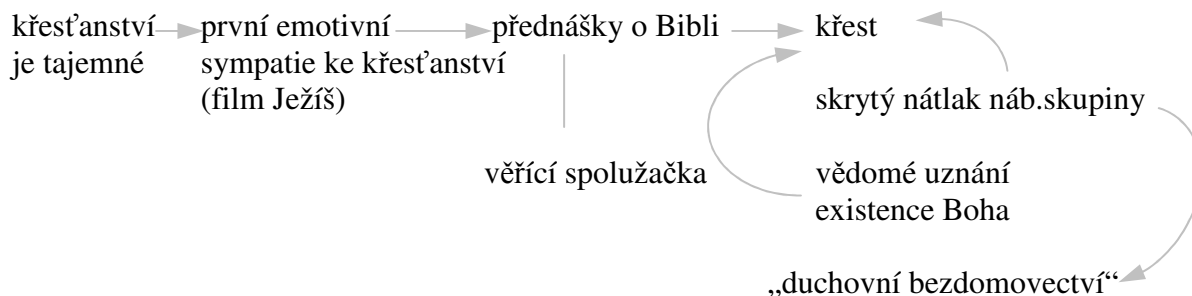
3. trajektorie

Alexův příběh začíná na základní škole. Netypickým prvním impulzem bylo zhlédnutí filmu Ježíš, který v Alexovi vyvolal velmi silný emotivní zážitek, který ho zaujal a více prohloubil dřívější dojem o náboženství jako tajemné věci. V této chvíli byl Alex otevřený náboženství. Na střední škole do jeho třídy přibyla spolužačka, která byla

praktikující věřící a která ho později pozvala na přednášky, které pořádala církev, do které chodila. Alex na přednášky chodil a to, jak na přednáškách bylo o víře mluveno, to, jak byla víra zprostředkovávána, se zdálo být reálným, neoddiskutovatelným pohledem na svět, který Alex prostě musel přijmout.

„A ona tahle spolužačka mi řekla, že jestli na to nechci chodit, že na to půjde teď kon. Tak jsem tam začal chodit a to mě opravdu zaujalo, protože na rozdíl od toho zážitku filmového, který byl hodně emotivní, jako hodně intenzivní, jo, byly to neurčité emoce. Tak najednou tohleto bylo takové systematické, seznamování se s tím, co to je vlastně Bible, kdo to napsal. A najednou jsem se v té Bibli začal orinetovat. To bylo takový prozření, jsem pochopil, co to je. A bylo to, mnohem mnohem konkrétnější obrysy. Jó, to mě tehdy jako dost zaujalo, udělalo to na mě jako velký dojem.“

Na konci přednáškového cyklu vyvstala otázka, co s předaným učením člověk udělá a podle Alexových slov se očekávalo, že člověk se nechá pokřtít a vstoupí do Adventistické církve (církve pořádající přednášky). Alex se tedy rozhodl pro křest a pro vstup do církve, ale sám cítil, že toto jeho rozhodnutí nebylo úplně svobodné, ale bylo do jisté míry vedeno úzkostí z toho, co by se stalo, kdyby tak neučinil (byl by zatracen). Náboženský pohled na svět tedy už v Alexově životě tehdy hrál důležitou roli, protože vedl jeho rozhodnutí. Křesťanský pohled na svět byl vševysvětlující, systematický a logicky ucelený, což Alexovi imponovalo. Později, během studia na vysoké škole, se Alex postupně od Adventistické církve vzdaloval, až z ní úplně vystoupil. Nyní se považuje za „duchovního bezdomovce“, v Boha stále věří. Jeho osu konverze lze načrtnout takto:

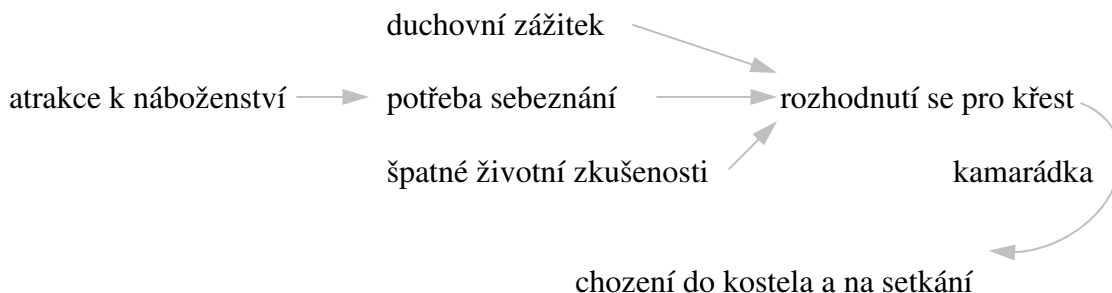
Alexova konverze se tedy vyznačuje tím, že její hlavní příčinou je dobře postavená teorie vysvětlení světa, kterou po jejím poznání již není možné odmítnout. Velkou roli v tomto hrála Adventistická církev, která „vysvětlující teorii o stavu světa“ Alexovi zprostředkovala a v jistém smyslu tak cíleně vyvolala Alexovo rozhodnutí se pro křest.

4. trajektorie

Lenčin příběh se vyznačuje tím, že náboženství, respektive křesťanství, ji vždy lákalo. Již odmalička ji fascinoval příběh věřících lidí, svatých apod. Ačkoliv věděla, že křesťanství ji přitahuje, nevěděla proč, ani vlastně nevěděla, co taková víra obnáší.

„Jakože nějaká ta duchovní literatura moc nebyla a tehdy jsem potkala děvče, které se modlilo a tak mě to zaujalo, tak jsem se naučila modlit. A když mi bylo 13 let, to bylo těsně po revoluci, tak zase jsem byla na léčení a tam říkali, že kdo se modlí a chodí do kostela, tak ať že jde a já jsem řekla, že chodím, to jsem nechodila, tak jsem šla. Byla jsem taková, nevěděla jsem vůbec, co se děje. Když šli lidi na přijímání, tak jsem se postavila do řady a potom když jsem přišla před faráře, tak mi udělal křížek a já jsem nevěděla, co se to děje.“

Postupně ji křesťanství víc a víc zajímalo, ale ke křtu se neodhodlala, přestože o něm už alespoň dvakrát přemýšlela. Období svého dospívání vidí jako těžké období, kdy se v něm objevovala špatná rozhodnutí, špatní partneři, nejistota a nedobré výhledy do budoucnosti. Přesto Lenka toužila po dobrém životě, spořádaném a zakotveném v životních jistotách. Ve svých 21 letech prožila duchovní zážitek, přítomnost lásky někoho, koho ještě nebyla v té době schopna identifikovat. Postupem času ale pochopila, že to je Bůh (Ježíš) a rozhodla se nechat se pokřtít na stvrzení vztahu s ním. Díky své kamarádce začala Lenka chodit do katolické církve a na setkání a posléze došlo ke křtu. Víru vnímá jako velkou svobodu a dar, mluví o svých zkušenostech na různých setkáních a stýká se většinou pouze s věřícími lidmi. Její konverze vypadala asi takto:

Pro Lenčin příběh je klíčové to, že skrze přijetí křesťanské víry dosáhla uznání sebe sama, smíření se s životním během a možnou stálou nadějí v existenci Boha a Ježíše, kteří milují všechny lidi na Zemi. Společenství křesťanů je pro ni velmi důležité, bez pravidelného setkávání si víru představit nedokáže.

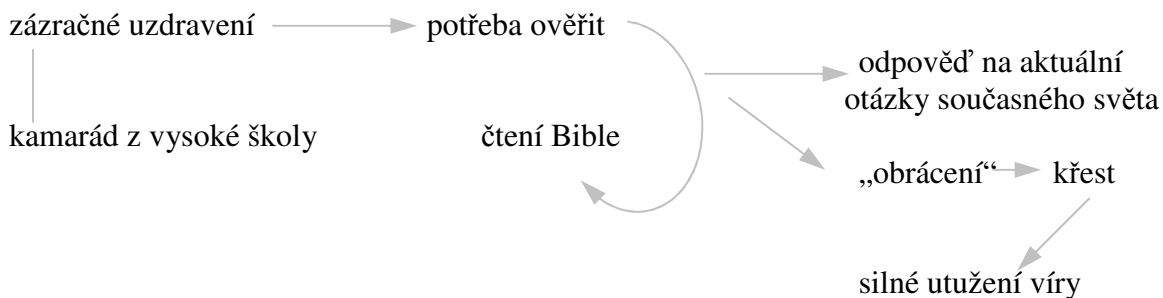
5. trajektorie

Danielův příběh začíná v podstatě až na vysoké škole, kde jeho kamarád je věřící a Bůh ho podle jeho slov uzdravil. Daniela takové prohlášení velmi zaujalo a hodlal pro sebe ověřit, jestli je toto možné a zda kamarád mluví pravdu. Začal číst Nový Zákon a tam se dočetl o uzdraveních v duchu Svatém. Jak ale pokračoval ve čtení v Bibli, zjišťoval, že text v ní mu odpovídá na aktuální otázky, které si kladl a že v Bibli může najít mnohá vysvětlení stavu současného světa a to, jak se v něm orientovat. Po „důkazech“ a promyšleném uznání textu Bible jako „pravého“ se rozhodl vyznat se z víry v Boha.

„Takže přečet jsem si Bibli, Nový zákon a zjistil jsem, že řeší aktuální problémy, které jsou ve světě. A pak jsem teda řešil nějaký týden, 14 dní, jestli je to pravdivé, nebo to není pravdivé, jestli opravdu mám uvěřit v pána Ježíše Krista a přijmout ho do svého srdce. Tak, jak to požaduje. Takže byl nějakých 14 dnů boj a nakonec sám, bez nikoho na koleji jsem na posteli poklekl a řekl jsem jednoduchou modlitbu v tom smyslu, pane Ježíši, přijímám Tě jako svého pána a spasitele. Odpustil jsi mé hříchy, já Ti děkuji za to, amen. Nic víc.“

To bylo Danielovi 22 let. Poté se rozhodl chodit do sboru a následně se nechal pokřtít. Bibli a to, co je v ní psáno, bere velmi vážně, až doslovně. Věří na zázračná davová

uzdravení a ‚mluví v jazycích‘. Jak sám říká, protože je to technicky založený člověk, chce o existenci Boha důkazy, kterými mu jsou právě například zázračná uzdravení. Trajektorii jeho konverze by tedy bylo možné načrtnout takto:

Daniel v současné době nahlíží svět pouze z nábožensky-dogmatické perspektivy. Jeho život ovlivňují příkázání, vydatně cituje z Bible a hledá výklad každodenních událostí svého života v Bibli.

6. trajektorie

Simonina trajektorie konverze začala na střední škole. Sedla si vedle kamarádky, která byla věřící a chodila do na hodiny náboženství, které se začaly na jejich škole konat. Tím, že Simona poznala někoho věřícího, začala o náboženství více uvažovat a rozhodla se do hodin náboženství s kamarádkou také chodit.

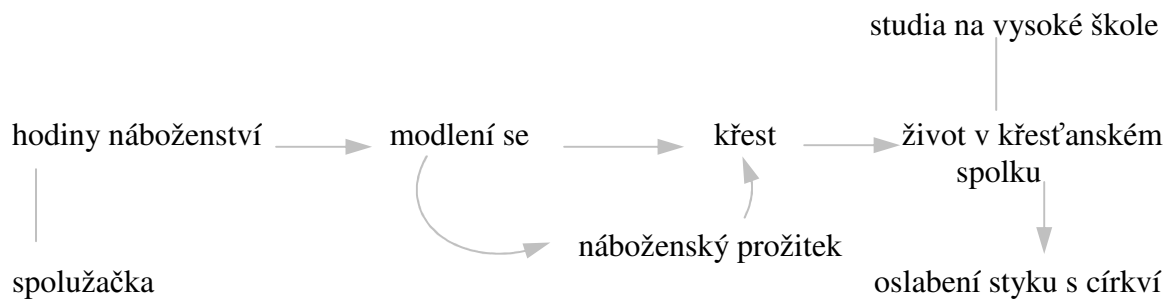
„Vůbec nic jsem vo tom nevěděla, naopak mi přišlo divný, jakože někdo je schopen v době vědy a techniky věřit v nějaký nadpřirozeno. Přišlo mi to naprosto absurdní. Ale tím, že člověk si připustil tuhle možnost, nebo se vůbec setkal s někým, kdo v to nadpřirozeno věří, tak jsem nad tím začala uvažovat.“

Postupem času se Simona do náboženské věrouky ponořila a začala se modlit.

„Tak poté, co jsem do toho trochu nahlédla, tak začala jsem se modlit. Voni nám vlastně říkali, že když budeme prosit o dar víry, že ho dostaneme a že to jako poznáme nebo jako

že to nějakým způsobem přijde. A já jsem v podstatě zažila citovou konverzi, jako vyloženě jakoby emocionální.“

Simona prožila ‚reálnou‘ přítomnost Boha a v té chvíli byla již přesvědčená o jeho existenci, a proto se rozhodla pro křest. Příprava na něj trvala jeden rok. V 16 letech, čerstvě pokřtěná, víru velmi intenzivně zpočátku prožívala a chtěla ji předávat ostatním lidem. Důležitým pilířem bylo tedy emotivní prožívání víry jako štěstí a daru. Při odjezdu z rodného města na studia na vysokou školu Simona žila několik let v křesťanském spolku, který byl velmi tvrdý (denní režim a praktiky) a sama Simona hodnotí život v něm jako strádání. Trajektorie Simoniny konverze vypadá takto:

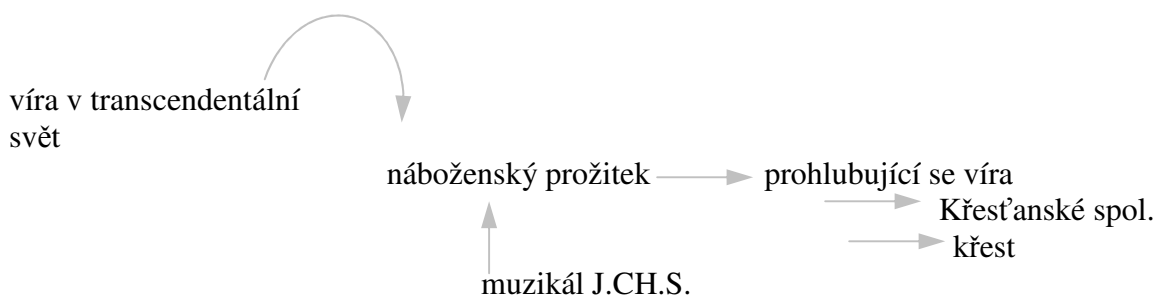
Stěžejní byl pro konverzi Simony její náboženský prožitek, který ji zprostředkoval poznání existence Boha, což ji zaplavilo štěstím a jejímu životu dalo základ pro vysvětlování toho, co se děje v jejím životě a z jakého důvodu. V současné době stále věří, do kostela ale již tak často nechodí.

7. trajektorie

Katčina konverze probíhala tak, že před tím, než v Boha uvěřila, se spíše zaměřovala na východní náboženství a mystiku. Často se jednalo o nějaká znamení. Křesťanství v té době dokonce odsuzovala. Přesto je zajímavé, že jistou úroveň duchovna vyhledávala a uznávala.

„Tak já jsem vždycky byla člověk, kterej se hodně zajímá o duchovno, dá se říct. Ale právě než jsem uvěřila, tak jsem se zajímala spíš o ty východní věci, o buddhismus a taky trošku o takový, no, jak se tomu říká? No nepřímo magie, že bych někde nějaký obřady se svíčkama, ale tak nějaký věci se děly a dařily se a bylo to takový zajímavý, že jo. Člověk má pocit, že je strašně dobrej, když se mu něco povede takovýho nadpřirozenýho, že jo. No a já jsem byla proti náboženství hrozně zaměřená jako proti němu, měla jsem takový ty klasický předsudky proti tomu.“

Pak se díky shodě okolností dostala k muzikálu Jesus Christ Superstar, který ji nastolil určité otázky o existenci Boha. Otázka boží existence byla pro Katku už více aktuální a vyústila v to, že boží existenci ucítila skrze náboženský prožitek. Poté tedy v Boha uvěřila, bylo jí kolem 16 let. Do roka se také nechala pokřtít. Postupem času začala docházet do Křesťanského společenství, s čímž její rodina příliš nesouhlasila. Trajektorie Katčiny konverze lze načrtnout takto:

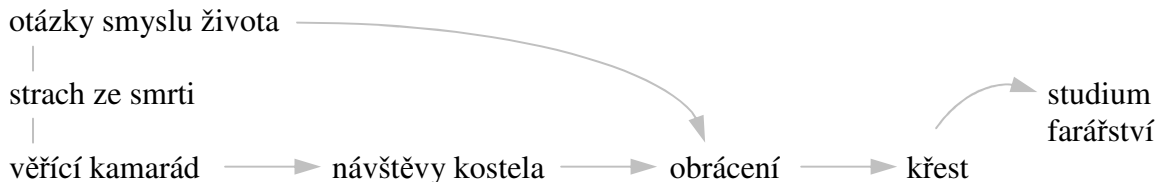
Katčín příběh se vyznačuje hlavně tím, že z jistých důvodů se začala ptát, zda Bůh tedy opravdu existuje a odpovědí jí byl náboženský prožitek, tedy zpřítomnění boží existence v jenom časovém okamžiku, kterou není možné na základě reálnosti vlastního prožitku zpochybnit. Katce bylo v tomto bodě 16 let. V jejím rodném městě neměla příliš přátel a víra v Boha ji přinesla štěstí a spokojenost sama se sebou. Až po čase začala chodit do Křesťanského společenství.

8. trajektorie

Radkův příběh konverze se dá charakterizovat popsat jako postupné obrácení, které mělo základ ve dvou situacích jeho života. První byly otázky po smyslu tohoto života, místo člověka na Zemi, co se s člověkem stane po smrti a podobně.

„Úplně zásadní byl pro mě problém smrti. Už v těch 13, 14, 15. ne v tom smyslu, že bych se bál smrti, jakože umřu, to jsem věděl, že ještě budu třeba dalších 50 let žít. Ani jsem se nebál smrti v tom smyslu, že by mě někdo strašil, jo peklem nebo soudem božím, to vlastně nikdo nedělal, jak jsem říkal, v tu chvíli. Ale prostě mě štválo, že všechno to hezké, co prožiju, tak v podstatě nemá cenu, protože dříve nebo později to skončí a už se nikdy nevrátí. A je to prostě na nic všechno.“

Druhou situací pak bylo to, že Radkův kamarád chodil do kostela a jednou ho také pozval. Radek neodmítl, přidal se a na setkání chodil. Asi po půl roce se přistihl, že se modlí s ostatními a dospěl k názoru, že křesťanská víra mu dává odpověď na otázky smyslu života a toho, co bude po něm. Rozhodl se tedy pro křest, který absolvoval v 17 letech. Pak už chodil na setkávání pravidelně a stal se praktikujícím evangelíkem. Prání předávat víru ostatním lidem ho vedlo k tomu, aby vystudoval na faráře. Trajektorie Radkovy konverze lze načrtnout takto:

Radkova konverze je tedy vedena dvěma skutečnostmi, otázkami po smyslu života a tím, že Radek přicházel do styku s věřícími v kostele, kam docházel. Obrácení tak mělo tyto dvě příčiny, kdy lze říct, že obrácení bylo rozhodnutím spíše vědomého charakteru, na základě logického uznání nároku křesťanské víry na to být pravdivou.

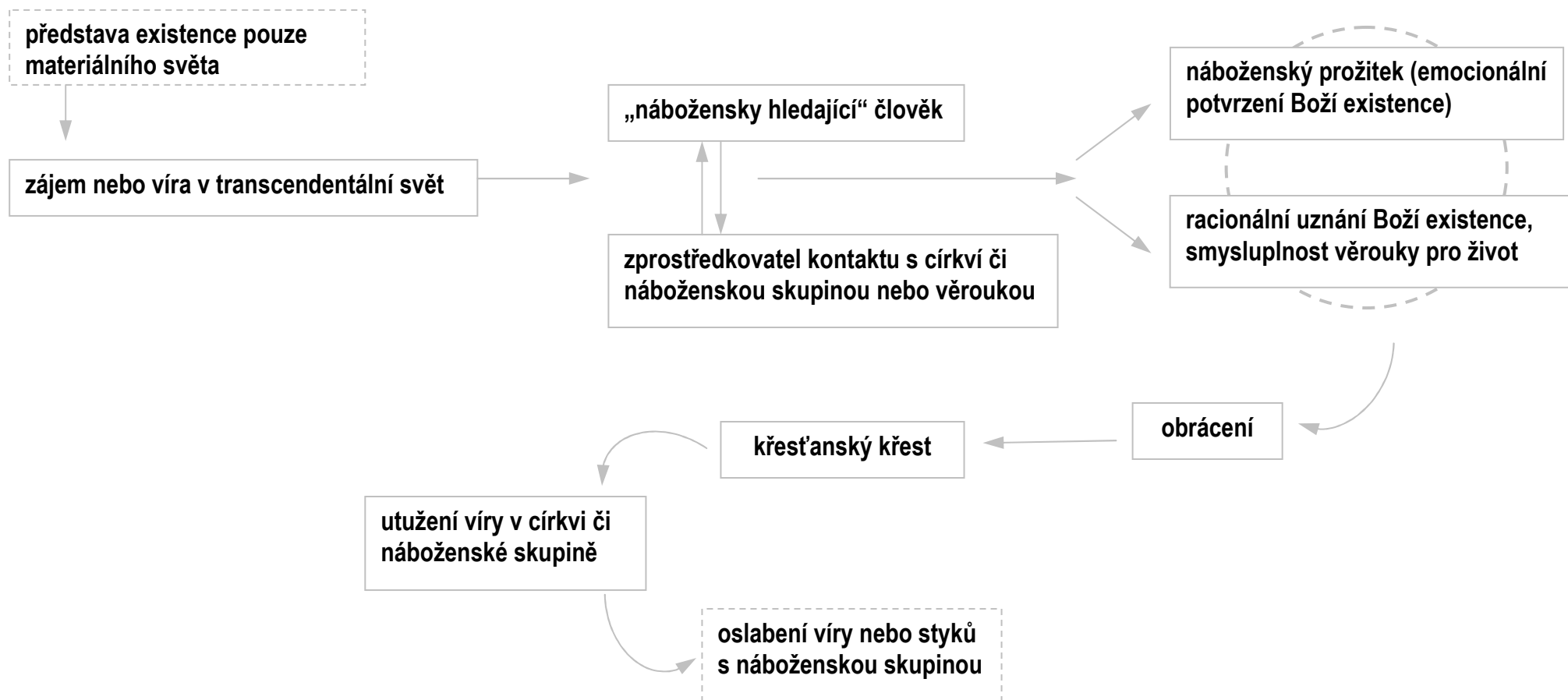
6.2 Model průběhu náboženské konverze

Na základě jednotlivých příběhů respondentů jsem vytvořila jednotlivé osy individuální náboženské konverze. Tyto osy se vyznačují tím, že postihují vývoj vztahu k transcendentálnímu světu až do bodu obrácení a uvěření v Boha. V tomto vývoji hrají

roli jak vnitřní, tak vnější činitelé. Je však zřejmé (při bližším pohledu na jednotlivé trajektorie), že individuální příběhy konverze mají právě tyto vnitřní i vnější činitele často stejné či podobné. A není bez zajímavosti, že tyto činitele přicházejí často v podobné souvislosti a souslednosti. Proto jsem dospěla k myšlence, že lze sestavit obecný model náboženské konverze, který by vypovídal o průběhu tohoto fenoménu. Vytvoření obecného modelu konverze je velmi zajímavé z toho důvodu, že mnoho sociologů (nebo sociologů náboženství) takové modely konverze sestavovali a vytvářeli a tyto jejich modely jsou jistě platné, ale nevíme, zda odpovídají realitě české společnosti a zda tyto modely na ni můžeme aplikovat. Vytvoření obecnějšího modelu konverze ke křesťanství, který bude platný v naší české společnosti (vytvořený na základě kvalitativního výzkumu) je jistě velmi zajímavé a může poskytnout základ k dalšímu výzkumu a vytvoření tak opravdu obecného modelu průběhu konverze. Hlavním přínosem ale bude nahlédnutí do složitého procesu přerodu světonázoru individuálních jedinců skrze náboženskou konverzi. Dostáváme se tak k vytvoření obecného modelu na základě analýzy individuálních trajektorií konvertitů.

Na základě trajektorií uvedených v minulé podkapitole lze sledovat několik základních bodů, které se vyskytují ve většině případů konverzí. Jsou jimi *ateistický pohled na svět, „předkonvertní“ vztah k duchovnu nebo transcendentálnímu světu, role blízkého člověka jako zprostředkovatele kontaktu s církví (či nějakým náboženským společenstvím), náboženské hledání, otázky po smyslu života, otázky po existenci duchovna (přesahu materiálního světa), náboženský prožitek, neodmítnutelnost logiky a ucelenosti křesťanské představy světa, obrácení, křest jako akt stvrzení obrácení, utužení víry x opadnutí víry*. Na základě těchto bodů, které každou z individuálních příběhů konverzí protínají, je možné sestavit obecný model průběhu konverze, protože v procesu konverze lze sledovat určitý vývoj, který je konverzím společný. Proto také jednotlivé etapy života se více či méně přibližují k určitému bodu, který lze zasadit do schéma souslednosti událostí tak, jak při náboženské konverzi probíhají. A nyní tedy k sestavení modelu. Po hledání styčných ploch všech zkoumaných konverzí se vynořily body uvedené výše v kurzívě. Tyto body slouží k vytvoření obecného modelu konverze, který vypadá následovně:

Obr. č. 1 Obecný model průběhu náboženské konverze

Tento model zahrnuje všechny dimenze konverze chápané jako dlouhodobější proces, kdy člověk směřující ke konverzi prochází jednotlivými „stadii“, které se mohou vzájemně krýt. Konvertita nevyhází nutně z bodu, kdy by byl nevěřící nebo v nějaký duchovní přesah našeho světa nevěřil vůbec, ale často tomu tak je. I když se podíváme na cestu jedince k uvědomění si sebe sama a k schopnosti vůbec pojmout stanovisko, že existuje něco, co tento náš svět přesahuje, zjistíme, že vždy bude vycházet z pozice náhledu světa jako profánního, tedy světa, který se zakládá na jeho materiálním vnímání. Poté se tedy dostává do fáze, kdy člověk nějaký duchovní přesah našeho světa připouští a v nějaké míře tato představa dále ovlivňuje, že otázka přesahu bude potřebovat vysvětlení. Člověk se tak stává buď „náboženským hledačem“ (v cizojazyčné odborné literatuře se uvádí jako „religious seeker“ viz např. Snow & Machalek, 1984) nebo se dostane do situace, že někdo z jeho známých (kamarádka, spolužáků), kterému věří, ho pozve do kostela, na náboženskou přednášku nebo na setkání náboženské mládeže. V tom případě se stává, že tento blízký člověk zprostředkovává budoucímu konvertitovi styk s církví nebo náboženskou skupinou a působí jako důvěryhodný zdroj k referenci o daném náboženství. Stává se, že konvertita se dostane do fáze „náboženského hledání“ bez přičinění jakékoliv jiné osoby. Velmi často se ale právě zprostředkovaný kontakt s křesťanskou věroukou, nebo s místem, kde je tato věrouka konvertitovi zprostředkována, stane skrze blízkou osobu, kterou konvertita zná a důvěřuje jí. Po seznámení s nějakými principy věrouky dochází k hledání zprostředkovaného poznání, odpovězení si na otázku, Kdo je Bůh? Existuje Bůh? apod. Proto jsou v modelu tyto dvě fáze provázány oboustrannými šipkami, protože může nastat jen (v každém případě alespoň) jedna z nich, ale mohou nastat i obě a to v různém pořadí.

Konvertita posléze dochází k odpovědi na kladené otázky s kladnou odpovědí a to tou, že Bůh existuje. K této fázi dochází buď skrze logické zdůvodnění a uvědomění si „reálné Boží existence“ nebo skrze náboženský prožitek, který je emotivním uvědoměním si „reálné Boží existence“. Opět tyto dvě dimenze jsou provázány a jde o klíčovou fázi náboženské konverze. Dochází k obrácení. Vždy pak následuje křest. Příprava a její délka na něj se podle příslušné církve, kam konvertita dochází, liší. Po křtu se vždy nějakým způsobem víra utuží v kolektivu věřících nebo díky pravidelné návštěvě například bohoslužeb. Posléze u některých konvertitů dochází k oslabení víry nebo oslabení kontaktů s věřícími nebo obecně k upadání návštěv bohoslužeb a kostela. Obecně vzato,

délky jednotlivých fází se u různých konvertitů liší, ale souslednost zůstává. Právě to vedlo k vytvoření tohoto obecného modelu. Níže se budeme zabývat konkrétnějším nastíněním jednotlivých fází konverze.

6.2.1 Představa o materiálním a transcendentálním světě

Na začátku procesu konverze stojí člověk v pozici, kdy je buď nevěřící a vědomě se k tomuto postoji hlásí, nebo se o víru jednoduše vůbec nezajímá a víra v jeho životě nehraje žádnou roli.

„O víře se v naší rodině vůbec nemluvilo. A dokonce ani negativně, což bylo možná ještě horší, protože to byla věc, která nehrála žádnou roli v životě naší rodiny. Takže moje předporozumění, když mi bylo 15 a to bylo kolem převratu listopadového, tak mé porozumění bylo spíš jen takové negativní a spíš tiché, že tam chodí už jen staré babky a za pár let se to zavře. Takže v tomhleto smyslu jsem byl úplně nedotčená tabule.“
(Radek)

Ne každý konvertita však musí být na počátku nutně úplně nevěřící. Výjimkou v mém výzkumu byl Josef, který chodil do kostela s jeho rodiči již od mladého věku. Podle svého porozumění ale věřící v pravém smyslu slova nebyl. To je ale pouze zmínka. Hlavní, co je nutné zmínit, je to, že někteří konvertité měli už jakýsi předexistující vztah k transcendentálnímu světu, k nějakému nadpřirozenu nebo si nebyli úplně jisti tím, že nic jiného, než náš materiální svět neexistuje.

„Původ, říkám z legrace, mám dělnický původ. (smích) Z Ostravska. Rodiče nevěřící, vychován jsem byl klasicky v komunistických školách. Materialismus byl všude. Akorát, když jsem dospíval to bylo asi během střední školy, jsem zjistil, že s materiálním popisem světa nelze vystačit. Že prostě je to málo. Jsou tu prostě věci a jevy a znalosti, na které popis matérie prostě nestačí.“ (Daniel)

Například Alex si kladl otázku o existenci společnosti, jak to „reálně je“:

„Tak určitě tam bylo něco před tím, jo, spíš jako tápání. Pod vlivem toho, že společnost se jako otevřela hodně náboženství. Že se s tím náboženstvím začalo jako nějak víc počítat, jo. A tak, tak jsem si kladl tyhle otázky. Jako takový i jako jestli jsme tady my lidi opravdu sami, kdy třeba není něco, co je přesahuje. Ale neměl jsem, není to něco, co by mě tehdy nějak extra trápilo, jo. Jako kladl jsem si tuhle otázku, ale nebylo to nic tíživého. Neměl jsem z toho jako žádnou existenciální krizi, jo.“ (Alex)

Lenka, když byla malá, hodně četla knížky o hrdinech, kteří byli také mimo jiné věřící. A to ji imponovalo. Dá se říct, že to utvářelo Lenčin obdiv k náboženství a duchovnímu světu. Zároveň je ale taky děsila představa smrti, takže potřebovala nějaký přesah, který by ji dával „naději na záchranu“.

„To bylo ještě furt za režimu, no no no. Takže to jsou jako takové předstopy, jakože já nevím, jestli jsem byla někdy úplně ateista, protože já jsem to brala, že je to všechno pravda, to co říká ve škole a co člověk čte v novinách. A prostě mě to hrozně děsilo a cítila jsem hroznou úzkost. Hlavně když někdo zemřel nebo kde bylo něco příliš krásné. Že mě tak až svírá u srdce, že člověk zemře a nic neexistuje.“ (Lenka)

I Katka měla vztah k nějakému duchovnímu vysvětlení věcí na tomto světě již před tím, než uvěřila v Boha.

„Já jsem vlastně, jednak jsem byla vždycky otevřená vůči té spirituální rovině a já jsem měla takový období, kdy jsem měla tendenci, hledat jakoby znamení. A když se stane tohle, tak to znamená, že se stane tohle a mně nějakým bizarním způsobem, už nevím.“ (Katka)

Takže pokud se díváme na model průběhu konverze, vidíme, že budoucí konvertiti si vždy vytvoří nějaký vztah k duchovnímu přesahu, nebo respektive duchovní přesah ve svém životě „vytvoří“. Nemusí jít nutně o víru v nějakou formu nadpřirozena, ale stačí, aby člověk uznal přesah nebo nárok na pravdivost světového názoru, který s duchovním přesahem počítá. To například také znamená, že člověk projeví zájem o věrouku, o náboženství, o církev nebo obecně o kontakt s věřícími nebo výkladem věrouky.

Základem tedy je, že existenci duchovní roviny neodmítá, naopak si k ní vytváří cestu a má snahu se jí případně otevřít.

6.2.2 Náboženské hledání a zprostředkování kontaktu s náboženstvím

Pokud se člověk dostane do fáze zájmu či přijmutí možnosti existence duchovního přesahu materiálního světa, následuje zpravidla buď fáze „náboženského hledání“ nebo okamžik, kdy je člověk pozván někým blízkým ze svého okolí například na bohoslužbu, přednášku a podobně. Fáze „náboženského hledání“ se vyznačuje tím, že člověk tuší nebo je srozuměn s tím, že víra může vysvětlit a namířit jeho život správným směrem. Hledá v podstatě pevný bod svého života ve víře.

„Jsem prahla po takovém tom zdravém životě, chtěla jsem si založit rodinu, chtěla jsem žít slušný život, dobrý život. Studovat, pracovat. A v tom roku jsem měla takývo kluka, s tím jsem se rozešla, strašně pil a potom jsem se dala dohromady ještě s horším no a tehdy jsem měla takový zvláštní zážitek. Já jsem tehdy už intenzivně hledala a četla jsem takový esoterický knížky, co to bylo. Takový mystický, nebylo mi z toho dvakrát dobře. V podstatě s čím jsem jako furt bojovala, tak to byl pocit bezmoci, takový bezmoci vůči sobě samé. Že nemám pod kontrolou to, kolik toho sním, s linií, cigarety, alkohol, nevěřila jsem si, co se týkalo práce. Co se týkalo mnoha věcí, vztahů. Prostě jsem si zásadně špatně vybírala.“ (Lenka)

Tato fáze může přijít jako vyústění vlastního hledání, ale zpravidla se objeví v příběhu konverze někdo blízký, nějaký člověk, který zprostředkuje budoucímu konvertitovi kontakt s vírou. V modelu konverze tak je možné „náboženské hledání“ postavit do pozice, kdy jde o vlastní rozhodnutí či cestu bez přičinění ostatních lidí, kteří by cestu k víře nějak zásadně ovlivnili. Nakonec ale ve většině případů konverze hraje nejdůležitější roli právě druhý člověk. Ten víru zprostředkovává. Jednak tento člověk působí na budoucího konvertitu důvěryhodně a je pro něj tak jistým způsobem názorovým vůdcem, jednak má přístup ke zdrojům víry, to znamená k věrouce, k církvi či náboženské skupině, která je pro konverzi velmi důležitá. Bez takového kontaktu dochází ke konverzi jen velmi zřídka. Po zprostředkování kontaktu s vírou, věroukou

apod. se konvertita většinou dostává do fáze „náboženského hledání“. Po tom, co je mu předáno křesťanské porozumění světu, nastává u konvertity fáze hledání a ověřování si pravdivosti nároku vidění světa křesťanským prizmatem. Tato fáze může trvat několik týdnů i několik měsíců. V modelu průběhu konverze tak fáze „náboženského hledání“ a zprostředkování styku s církví, náboženskou skupinou či věroukou jsou provázány a proto jsou v modelu znázorněny na stejné úrovni. Hlavním směrem konverze by bylo nejprve zprostředkování věrouky, které přechází do „náboženského hledání“, není však vyloučenou, že proces může probíhat i opačně, tedy od hledání ke kontaktu s věroukou. Ukažme si příklady zprostředkování kontaktu s věroukou, které se vyskytnou v podstatě ve všech individuálních trajektoriích konverzí tohoto výzkumu.

„A, mněl jsem jasno, že mě tadyty věci zajímají. Kdyby mě pozvali třeba katolíci, nebo z jiného náboženství, já jsem věděl, že mám taky židovský příbuzný, tak to by mi bylo asi nejbližší, ale byla to tak trochu náhoda, že zrovna u těch evangelíků. A když jsem tam byl poprvé, tak mě pozvali takovým způsobem, že to pro mě bylo jako přijatelný.“ (Milan)

„A začalo to asi někde ve druhém ročníku, kdy k nám vlastně přišla do třídy jedna holka, která byla věřící, jako byla to aktivně věřící, jo. Jako opravdu chodila do církve, četla náboženskou literaturu a bylo vidět, že tím opravdu žije, jo. Že se modlí k Bohu, Bůh jí jako odpovídá na modlitby. I v té církvi byla ona považována za velice aktivní, jakoby prostě nadanou, jo. A já jsem náhodou seděl přímo vedle ní a tak pod jejím vlivem jsem se s tím tak jako začal seznamovat, ale spíš jsem to jako pozoroval z povzdálí, jo. Ona mi i půjčila jednu takovou knížku, která se ani tak nezabývala vírou v Boha, ale spíš kreacionismem. Jako kreacionistická knížka o stvoření. A teprve někdy ve třetím ročníku vlastně ta její církev pořádala v našem městě takový ty evangelizační přednášky (...) A ona tahle spolužačka mi řekla, že jestli na to nechci chodit, že na to pujde teďkon..“ (Alex)

„Tak to pokračovalo dál, jsem odmaturoval a to bylo v prvním ročníku na vysoké, měl jsem jednoho kamaráda, který mi řekl, co pán Ježíš Kristus udělal v jeho životě. Protože jsem toho kluka znal pár let, řekl jsem si, ha ha, musím to prozkoumat, co se děje. On mi říkal takové věci, že měl nějaký vřed na žaludku, on byl tak velký, že se dal až nahmatat. Samozřejmě podle lékařské zprávy, chtěli ho na to léčit. A potom v bibli je napsáno, že

když budete nemocní a ti kdo věří v pána Ježíše Krista se můžou modlit za nemoci a budou uzdraveni z moci boží. Tak on to vzal za svoje, modlil se a Bůh ho uzdravil. Úplně nenávratně, Bůh ho uzdravil. A tak jsem si říkal, musím to vyzkoumat, jestli nekecá. Jo, protože to byl důvěryhodný člověk, tak jsem si to musel ověřit. No a tak první věc, co je, musím si přečíst bibli, jo. Protože on mluvil o pánu Ježíši Kristu, vždyť Bible má 1200 stránek zhruba, Nový zákon má 250 zhruba. Říkal začni Novým zákonem, protože Starý zákon je o mesiáši. Těch 950 stránek může být těžkých, to projít. Písmo platí celé, tak začni Novým, říkal přečti si Nový zákon. Dobrá, co dál. No ten kamarád mi to řekl, přečti si to a uvidíš. A tak jsem vzal Nový zákon a začal jsem číst Evangelia. A k mému překvapení tam byly věci, které mě oslovily, řešili aktuální problémy. K mému překvapení opět.“ (Daniel)

Úloha známých člověka v jeho konverzi tedy hraje velkou roli. Pozvání na přednášku, či pobídnutí k seznámení se s křesťanskou věroukou je pro budoucí konverzi člověka velmi zásadní.

„A tadlencta kamarádka, která byla věřící od malička, tak mě pozvala na tu výuku náboženství, protože ona na to chodila. A já jsem vlastně jednou s ní zůstala po škole u ní ve škole na tu hodinu náboženství a nějakým způsobem mě to zaujalo, tak jsem tam vlastně začala chodit každé tejdén. A ještě jsem se doma ptala rodičů, to jsem byla ještě mladý tele, jestli jako v pohodě. Takhle jsem to doma oznámila a naši řekli, co to je za víru a já jsem řekla, že to je katolická církev a voni říkali, jo to je v pohodě, si tam normálně chod'. A vlastně byla to výuka náboženství.“ (Simona)

„No a v 16 letech se staly dvě věci, které šly původně od sebe. Jedna věc, že jsem měl shodou náhod věřícího spolužáka, který chodil pravidelně do takové větší skupiny mládeže, evangelické křesťanské. Každý týden se scházeli, měli něco na programu, četli z Bible a modlili se a dělali blbosti a kromě toho občas vyjížděli někam na výlety, víkendovky, tábory. A tenhleten kluk mě vlastně pozval do téhle skupiny, kamarád spolužák.“ (Radek)

6.2.3 Emoční a racionální potvrzení Boží existence

Po fázi zprostředkování kontaktu s věroukou dochází k fázi buď náboženského prožitku, založeného na hledání víry nebo k fázi logického přesvědčení o pravdivosti křesťanské věrouky, jejím nároku na pravdivost proklamovaného světónázoru jako pravého a následováníhodného. Náboženský prožitek se k mému překvapení ve vyprávění o konverzi vyskytoval velmi často. Respondenti ho popisovali jako reálnou situaci, kdy ucítili „Boží existenci“ a nebylo možno pocit/ zážitek z této situace odsunout do pozadí. Zážitek se stal pro konvertity velmi reálným, zásadním bodem v jejich konverzi. Konkrétní podoby náboženského prožitku respondentů se liší, ale jádro zůstává stejné. Vždy se jedná o jednu situaci, kdy zpřítomnění Boží existence vedlo člověka k tomu, že nebylo možné toto zpřítomnění zpochybnit nebo polemizovat ho. Proto došlo u člověka k uznání existence Boha a dál vedlo k jeho případnému logickému zdůvodnění. Teď si ale ukažme příklady výpovědí respondentů o náboženském prožitku.

„Zatímco já jsem jednoho krásného dne nebo večera, jsem otevřela bibli, že jo, jak se to třeba někdy dělává, že když chceš, aby Bůh k tobě promluvil, tak si otevři někde bibli a třeba ten úryvek, na kterej ti padne oko, zrak, tak že k tobě nějakým způsobem promluví. A já si vzpomínám, že jsem seděla na koberci, nebo klečela, otevřela jsem si tu bibli. Právě že já vůbec nevím, co to bylo za úryvek, jo, ale asi něco ve smyslu asi já jsem tvůj spasitel, přišel jsem tě zachránit, ale já jsem v té chvíli pocítila, jakoby mi někdo takhle zezadu sáhnul na záda a jakoby, hmm, a řek já jsem to, já jsem skutečně tvůj spasitel, já tě mám rád, já jsem Bůh. Já tě, a právě, to já tě mám rád, bylo pro mě hrozně důležitý a mě v té chvíli zaplavila vlna takovýho štěstí, takovýho, takový důvěry, že jsem si pak říkala, jo, to je vono. Fakt jo, je to pravda. Jako že jsem v tu chvíli fakt prožila, že to je pravda. a z toho se pak vlastně odvíjí všechno ostatní a i to, nebo má takový různý stavy, tak že je to nanic, tak tenhle okamžik byl pro mě fakt pravdivěj, když jsem se fakt setkala s Bohem. No.“ (Simona)

„V tu chvíli to bylo spíš tak přesvědčivý, že je vedle tebe někdo, že to nejde ignorovat. Jo, když je zima, tak ti nikdo nevymluví, že je zima, jo. A hlavně to nebylo jenom že něco cítíš vedle sebe, ale to byl jako prožitek i uvnitř, tohle hodně, víš, že máš prostě to vědomí. To jako se hrozně těžko popisuje. Ale právě bylo to úplně jakoby všeobsahující, jako bylo to

takový, že sis nemohla říct, ale, to se mi jenom zdá, jo, prostě to bylo přesvědčivý.“
(Katka)

Ve těchto vyprávěních se vyskytuje příběh konverze, která byla ukotvena v náboženském zážitku, ale posléze přesto situace vyžadovala logické utvrzení se v tomto náboženském prožitku. Lze tedy říci, že zažití náboženského prožitku sice k náboženskému obrácení stačí, ale většinou vede ještě k nějakému racionálnímu utvrzení sebe sama.

„Potom v tom roce jsme byli na pláži, jakože v Bratislavě, na Zlatých Pískách a tam jsem měla takový zvláštní zážitek. Už si moc nepamatuju. Už jsem ho vyprávěla hodněkrát, ale jednoduše jako podstatou toho zážitku bylo, že jsem prožila, že mě kdosi miluje, žádná osoba. Že takový nějaký vědomí, že jsem miovaná taková, jaké jsem, takový pocit bezpečí, takový naděje. Láska, bezpečí, naděje, tak bych to asi tak charakterizovala. A to ještě nebylo takový úplný obrácení, protože to jsem ještě nevěděla, kdo to je, nebo co se to děje. (...) No a pak byla nějaká brigáda, to jsme dělali nějaký telemarketing a já jsem kecala s jednou holkou a v té komunitě a říkala mi, že Bůh je dobro a že dobro je větší než jakékoliv zlo. A když mi to řekla, v podstatě jednoduchou věc tak nějak mi cvaklo v hlavě a já si pamatuju, jak mi to začalo strašně pracovat v tý hlavě no a cestou domů jsem pochopila, že tam Toho musím pustit. No a potom jsem se dostala k tomu, že to chce něco víc, takovou nějakou větší pečeť, takovýho něco trvalejšího. Jako já jsem v tu dobu nevěděla nic z teologie, ale jsem se rozhodla cestou domů, že se nechám pokřtít.“
(Lenka)

Může tedy existovat provázanost fáze náboženského prožitku a racionálního utvrzení se v obrácení, ale většinou konverze probíhá buď tak, že člověk zažije náboženský prožitek, tím uvěří v Boha a jeho pravdivou existenci a racionálně se pak rozhodne nechat se pokřtít na základě svého zážitku, který byl pro něj tak reálný, že je dostatečným důvodem uvěřit, nebo se rozhodne k obrácení na základě pouze racionálního zdůvodnění Boží existence. Máme tedy v podstatě dvě skupiny konvertitů. První z nich staví na svém náboženském prožitku, který je přesvědčil o pravdivosti křesťanského učení o existenci Boha. Po emotivním přesvědčení racionálně uznají existenci Boha a dojde k obrácení. To může trvat třeba jen jeden den nebo několik hodin. Druhá skupina konvertitů svou víru najde v racionálním zdůvodnění Boží existence. Křesťanská věrouka na tyto konvertity

působí jako racionální, ucelená a jako takovou ji nejsou schopni odmítnout. Přesvědčí se tedy sami o pravdivosti křesťanského světonázoru a jako takový se ho rozhodnou přijmout.

„Přesně, přesně. No přesně, bylo to jako systematicky velice dobře jako propracovaný. To mi strašně imponovalo, srozumitelný to bylo pro mě. No, ze začátku to pro mě nebyla adventistická interpretace, takový to charakteristický adventistický zabarvení bylo spíš až jako v té druhé půlce toho přednáškového cyklu. Přišlo mi, že je to jako velmi dobře srovnané, srozumitelné. Myslím, že jsem tehdy nepociťoval až nějakou existenciální krizi, jo. Možná to, co jsem tehdy pociťoval, byla jistá osamělost, jako taková. Ale neřekl bych vysloveně něco existenciálního asi ne. Ale velice přesně srovnaný se mi to jevílo, jak říkám, tak měli to velice systematicky uspořádaný. Tak jako můj mozek, mému mozku to velice imponovalo, tenhle přístup. To mi bylo necelých 17. Jo. A jakoby já jsem v té době neměl schopnost se tomuhle nátlaku bránit. Bylo to něco, na co jsem nebyl absolutně připravený. Protože to opravdu všechno znělo tak krásně, logicky. Že jsem v podstatě neměl na vybranou.“ (Alex)

„Je to, bylo to ve Skutcích, v listech Korintským, teď si to nepamatuju. Jestli chceš, tak to najdu přesně, kde to je. Tam apoštol Pavel vysvětluje, Bůh dal za potravu všechno. Kdo má víru na to, jíst maso, ať ho jí a nesnižuje ty, co jedí jednom rostliny. To mě velmi překvapilo. A z druhé strany mě překvapila, že Bible je posunuta i do jiného kontextu. To je v knize Skutků, když apoštol Pavel kázal, teď nevím přesně, kde to bylo. On se modlil, uzdravil spoustu lidí. A tyhle dvě věci mě oslovily, ty si pamatuju do dneška. Říkám, ha, fakt to sedí a celé mi to prostě dávalo smysl a potom asi za měsíc, nějak tak, jsem si říkal, že asi to tak je. Kamarád mi to potvrdil, jeho svědectví bylo pravdivé, s tím uzdarvením, v Bibli čtu to samé, je to tak. No a Bůh říká jasně, že ti, kdo uvěří a budou se modlit za nemoce, budou uzdraveni, to všechno jsem tam četl. Říkám, to je pravda! Bude to tak.“ (Daniel)

„No a tyhle ty dvě věci, to moje vnitřní hledání, tápání a to pozvání do té mládeže se potkaly a mě vůbec nenapadlo, že by to do sebe mohlo nějak zapadnout. Jsem tam prostě šel ze zvědavosti, kamarád mě pozval, tak nesluší se odmítnout. I když jsem si od toho taky nic nesliboval. Spíš jsem si myslel, že mě to tam bude nudit nebo tak. No a během

toho půl roku, co jsem tam mezi ty křesťany sem tam přišel, tak jsem se tak nějak vnitřně obrátil až jsem se jednou přistihl, že se modlím s nimi. Ale dodneška nedokážu nějak popsat, co se tehdy ve mně stalo, ale asi to podporuje nějaké to moje hledání s tím, že křesťani mi řekli, že je tady někdo, Ježíš Kristus, kdo může dát člověku nějaký pevný bod, smysl života. A i když mi to neřekli takhle přímo, oni nevěděli, co prožívám uvnitř, tak mi to odpovědělo na tu moji otázku, jestli je něco, co má smysl napořád. A tak mi to přišlo, jestli teda tenhle ten týpek opravdu žil tak, jak žil a skutečně vstal z mrtvých, tak on může být tou jistotou nebo garancí toho, co má v životě skutečně smysl. Asi se to nedá popsat, bylo to trošku rozumové, že jsem pochopil, že jako ten postoj víry nebo to učení církve, příběh Ježíše, že mi dává rozumnou odpověď na moji otázku o hledání smyslu života. Nějak postupně celý můj člověk se postupně na tuhlecentu cestu dal.“ (Radek)

6.2.4 „Obrácení“ a jeho stvrzení křesťanským křtem

Racionální přesvědčení o pravdivosti křesťanského světonázoru nebo nemožnosti jeho odmítnutí díky jeho přesahu je také jedna z cest, jak dochází k náboženské konverzi. Konvertita cítí potřebu uznat nárok nového světonázoru na pravdivost a tím se stává představa světa i s jeho duchovním přesahem reálná. Tento okamžik tedy vede k samotnému obrácení. Jak bylo řečeno, člověk zažitím náboženského prožitku nebo racionálním uznáním existence Boha dospěje k obrácení. Obrátí se k víře a od ateistické představy světa se definitivně přiklání ke křesťanskému pohledu na něj. Tato fáze někdy bývá označována za samotnou náboženskou konverzi. Jak ale bylo ukázáno ve výzkumu jednotlivých příběhů konvertitů, okamžik obrácení není jediným okamžikem, který lze za konverzi označit. Konverzí je celý proces, kdy člověk směřuje k obrácení k víře a ten je dlouhodobého rázu. Obecný model konverze ukazuje jednotlivé fáze konverze. Obrácením člověka k víře dochází také k formálnímu utvrzení tohoto rozhodnutí a samotné proklamaci víry v Boha. Obrácení je tak završeno křtem. Ten vykonalo všech osm konvertitů tohoto výzkumu. Zde je důležité uvědomit si, že racionální přesvědčení k obrácení na víru může mít základy ale i manipulativního charakteru a konvertita může pod vlivem náhle zjeveného nového světonázoru jen do jisté míry dobrovolně dospět k rozhodnutí nechat se pokřtít.

„Tam byly žejzo, na závěr. Jak říkám, ten závěr byl podle mě vyloženě misijní a směřovalo to teda ke křtu, jó. Jako prostřednictvím tohohle, dalo by se to nazvat, skrytým nátlakem, tak to takhle směřovalo já jsem se tam při nějaké příležitosti ozval, že mám zájem o ten křest. No a nějakou dobu jsem pak docházel na tu křestní přípravu před tím křtem nebo na nějaké ty bohoslužby a tak. A pak jsem se teda dal pokřtít. Bylo to asi já nevím, měsíc dva měsíce poté, já nevím přesně, tak nějak.“ (Alex)

Takto popisuje svou konverzi Alex. Podívejme se ale na promluvy o rozhodnutí ke křtu ostatních respondentů. Křest je chápán jako nedílná součást konverze, která ji stvrzuje a konvertitovi umožní stát se opravdovým křesťanem. Konvertité tento akt přijímají a považují ho za nutný. Křest tedy svým způsobem završuje náboženskou konverzi a stvrzuje ji. Křest je velmi důležitým aktem rituálního charakteru. V promluvách se objevuje také další vývoj víry po křtu. Tedy to, jak se víra vyvíjela, utužovala či oslabovala, což je součástí modelu průběhu konverze také a to z toho důvodu, že dynamika vývoje nové získané víry s procesem konverze ještě může do jisté míry souviset.

„Pro mě to byla jako příprava ke křtu. To trvalo 2,5 roku ta příprava ke křtu. No, to nebylo zadarmo. No pak jsem byl v 16 pokřtěn a v té době jsem už k té víře nějak dospěl. Dva roky, to trvalo nějaký to hledání. (...) Řek jsem si, že když se člověk jednou přizná k víře, tak té víře má zůstat věrný. Věrnost k jistému jako víry, způsobu myšlení. Jsem to tak cítil tak několik desítek let. Bych řekl tak dvacet let, tak se to oslabilo. Což kupodivu jsem si pak uvědomil, že to byla spíš taková zátěž, jsem si jako řek, že můžu jít někam jinam a vstoupil jsem k husitům. Jsem tak jako člen sympatizant, protože nemůžu mít dvojí členství. Jsem si uvědomil, že jsem cítil vděčnost, nebo, jó, cítím ještě vděčnost evangelický církvi, že jsem v ní tu víru našel. Na druhou stranu to pro mě byl jako závazek, který jsem musel vracet a asi po těch dvaceti letech té konverze jsem získal pocit, že už jsem jako vrátil dost. Že už jako nedlužím tomu společenství náboženskému.“ (Milan)

Respondenti často mluví o potvrzení své víry po hledání odpovědi na otázku po Boží existenci a náboženském prožitku:

„Tak bylo to samozřejmě křest, tam jsem veřejně vyznal, že věřím v Boha, že jsem ho přijal jako svého osobního pána a spasitele a (pauza). Přípravy tam byly různé. Vlastně vždycky jsem se sešel s tím představitelem toho křesťanského společenství. Bylo nás tam víc, docela dost. Jsme se vždycky scházeli a tam jsme probírali různé věci o tom křtu a četli jsme si z Bible. Ono to už bylo celkem dávno, takže moc věcí si z toho nepamatuju. Potom teda přišel ten samotnej křest, což je teda ponoření do vody, bylo to teda v bazénu.“ (Josef)

„Tak šlo o proces, víceméně, nejdřív jsem musel zjistit, že křest potřebuju, jo. Začlo se mluvit o křtu, jasně jasně, potřebuju to, v pořádku, jdu na to. Technicky to trvalo, jsem byl na Silvestra nebo toho 30., tři čtyři měsíce to trvalo. Jo.“ (Daniel)

„Jo jo, ano. Pak jsem se rozhodla nechat se pokřtít, protože tak je to vlastně v křesťanství postavený, že jo, že když tomu uvěříš, tak se máš nechat pokřtít, protože tím se staneš křesťanem a budeš jako následovat Krista. Jako to poznání, který ti bylo dáno, že víra je v křesťanství chápána jako dar, že to prostě nemá každéj. Že buďto člověk dostane darem, nebo nedostane i když chce, nebo já nevím jo, prostě že je to jako dar. No a tak jsem se začala připravovat na křest, to trvá rok, to se vlastně zintenzivnila i ta výuka náboženství, začala jsem chodit i na faru. Tam třeba na společný modlitby a společný skupinky, kde nás bylo víc v té době a říkali jsme si ty zážitky nebo naše způsoby poznání a pak jsme teda za rok byli pokřtění.“ (Simona)

„Pokřtít jsem se samozřejmě nechala, bylo to asi rok po tom, co jsem uvěřila a přišlo mi to jako hrozně dlouhá doba, kdybych měla možnost udělat to dřív, využila bych jí. S přípravou to bylo tak: chodila jsem nějakou dobu k husitské farářce, ale už ani nevím, jestli jsem to dokončila, četly jsme biblické texty a povídaly si o nich.“ (Katka)

6.2.5 Utužení víry v církvi a její případné následné opadnutí

Model konverze zahrnuje i proces utužení víry v kolektivu věřících lidí. Konvertité většinou záhy po konverzi začnou více docházet do kostela, na křesťanská setkání, začnou se více stýkat s věřícími lidmi, se kterými mohou nově „nabytou“ víru sdílet.

„Ale v tom počátku, v té fázi obrácení já jsem byla radikální, já jsem chtěla všechny obrátit, všechny změnit. Já jsem byla možná až taková fanatická. Jsem dostala poklad, jsem najednou pochopila, najednou mě to osvítilo a začala jsem chápat. Věci mi začaly dávat smysl. Já jsem to chtěla všem těm lidem jako zprostředkovat a postupně jsem tak pochopila, že oni taky nejsou věci černo-bílý. Jednoduše, že se to někdy takhle nedá. To byl čas takovýho mojeho oddělení, že já jsem nebyla schopná moc s nevěřícími lidmi komunikovat. Že jsem si taky často i jiné názory brala jako útok na moji víru. To byla ještě taková čerstvá ta moje víra, tak jsem si ji bránila.“ (Lenka)

Konvertité svou víru těsně po obrácení velice prožívají, chtějí ji sdílet s ostatními věřícími a zprostředkovat ji nevěřícím. Více dochází do náboženských skupin, více se věnují dalšímu studiu například Bible atd. V této fázi mohou konvertité setrvat po velmi dlouhou dobu, i napořád. Více se orientují na náboženské společenství lidí, se kterými se setkávají. Mohou do jisté míry oslabovat vazby s lidmi, kteří patřili do „původního světa“ ještě nevěřícího konvertity. Role náboženského společenství po křtu je velmi důležitá. U některých konvertitů ale nadšení opadne a víra jistým způsobem také. Konečná fáze tedy pro některé konvertitu může být buď opadnutí víry nebo dojde k jejímu částečnému opuštění jako například u Alexe, který si říká „duchovní bezdomovec“:

„Takže trvalo mi třeba nějaký čas, než jsme jako pochopil, že nemůžu nějaký text brát jako vodítko pro svůj život, protože ten text je text, že jo. A člověk má v životě nějaké otázky a na ty mu ten text neodpoví, že jo. Prostě ten text je mrtvý. Jsou to písmena, jako se říká, že text k člověku promlouvá a tak, ale když je člověk v nějaké konkrétní situaci nějaké konkrétní otázky, tak mu to neodpoví, je to mrtvý, jo. A navíc, pak jsem si uvědomil, že všichni křesťané k té Bibli přistupují selektivně. Jó, že si vybírají pasáže z Bible, které se nečtou. Buďto jsou nesrozumitelné, nikdo jim nerozumí, nebo jsou prostě nepřijatelné pro moderního člověka, jo. Když Bůh nařídí vyhlazení nějakého národa, aby zabil všechny včetně kojenců, tak tyhle texty tam jsou.“ (Alex)

„No nedokážu se zařadit do žádnýho takovýho stáda, což s sebou jakoby nese to, že člověk je teda velice svobodnej, že se to teda snaží budovat nějakou po svém, to znamená podle svejch zkušeností, toho, jak to cítí, ale člověk je jako dost osamocenej v tom. Jo, je

prostě sám, ti ostatní členové nějakýho stáda, jsou tam jako spolu, je jim teplo, jo jo. Prostě holt člověk je sám a prostě nemá moc co jako nějaký společenství. Takový bezdomovectví, no.“ (Alex)

•••

Tímto je obecný model průběhu konverze, který je uvedený výše, vysvětlen. Styčné plochy individuálních příběhů konverzí daly vzniknout fázím, kterými budoucí konvertita v procesu konverze prochází. Model konverze je aplikovatelný na všechny konverze z výzkumu, který je základem této diplomové práce. Model konverze je tak modelem, který může vysvětlit proces konverze ke křesťanství v naší české současné společnosti. Věřím, že model by bylo možné aplikovat na ostatní konverze ke křesťanství v naší společnosti a bylo by výzvou, kdyby byl proveden výzkum náboženské konverze v jiné zemi nebo výzkum konverze k jinému náboženství než křesťanství, který by byl veden snahou otestovat tento obecný model. To samozřejmě zatím není možné. Co je ale možné provést, je polemizovat zjištění z tohoto výzkumu náboženské konverze s poznatky odborné literatury o modelech konverze a jejich motivech a diskutovat, v čem se shodují a v čem se naopak rozcházejí.

6.3 Konfrontace modelu konverze s ostatními modely konverze

Konfrontovat můj model průběhu náboženské konverze s ostatními modely není jednoduché a to z toho důvodu, že autoři modelů náboženské konverze se zaměřují především na identifikaci podmínek konverze, predispozice konvertitů a často také na nátlakové způsoby různých nových náboženských hnutí, které usilují o nové členy. Model detailního průběhu konverze založeného na výzkumu není však častým jevem. Obecný model konverze v mém výzkumu se zaměřoval především na průběh konverze. Fenomén konverze chápaný jako proces má jistě nějaké podmínky a motivy, které ke konverzi člověka přivádějí. Ale ty není jednoduché identifikovat, pokud nezkoumáme konverzi v experimentálních podmínkách (což je v podstatě nemožné), kde bychom měli kontrolu nad aspekty, které ovlivňují to, zda člověk konvertuje či nikoliv. Co se však

z mého výzkumu lze dozvědět, je to, jakou roli hraje víra v životě člověka, jakou sociální funkci náboženství plní. Než se ale zaměřím na tyto role a funkce, pokusím se najít styčné body dosavadního výzkumu náboženské konverze s mými poznatky.

Nejnámějším modelem náboženské konverze je model Loflanda a Starka. Ti identifikují soubor predispozičních a situačních faktorů, které člověka mohou vést ke konverzi. Hlavní myšlenkou modelu je představa budoucího konvertity jako člověka, který se nachází ve stresové či jinak zátěžové situaci a to má za následek, že se z něj stává nábožensky hledající, protože řešení svých problémů identifikuje s jejich potenciálním řešením skrze náboženství a osobní víru. Poté navazuje kontakt s věřícími uvnitř nějaké náboženské skupiny, do které chce vstoupit, což má vyřešit jeho problémovou situaci (Lofland & Stark, 1965: 874). V mém výzkumu se tento koncept příliš nepotvrdil. Pouze v případě jedné respondentky šlo o případ, kdy čelila špatné životní situaci a díky vědomí, že tuto situaci lze zdárně vyřešit skrze víru, se stala „hledačkou“. Nešlo ale o přímočarý proces, kdy by se respondentka sama vědomě rozhodla pro víru jako řešení svého problému. Naopak Loflandův pojem „nábožensky hledající“ („religious seeker“) našel v mém modelu průběhu náboženské konverze velkou úlohu. Použití tohoto termínu v mém výzkumu se vyskytuje v souvislosti s uvědoměním si, či přípuštěním si duchovního přesahu našeho žitého světa. Hledá odpověď na otázku podoby světa i termínech víry, tedy v existenci Boha.

Na model Loflanda a Starka navazuje mnoho výzkumníků náboženské konverze. Například Kox a Meeus uskutečnili výzkum konverze mezi dospívajícími Holanďany a dospěli k závěru, že Lofland-Starkův model nabízí obsáhlý soubor možných podmínek náboženské konverze v širokém spektru, ale konstatují, že jejich model se nezabývá reálnou podobou průběhu konverze, což má za následek, že soubory faktorů, se kterými Lofland a Stark pracují, nepostihují reálné příběhy konverzí, ale spektrum možných důvodů těchto konverzí. Sami Kox a Meeus dochází ke zjištění, že důležité faktory, které se vyskytují v mnoha případech konverzí je to, že náboženské skupiny nabízejí nově příchozím novou životní perspektivu, čímž je oddělí od jejich problémů. A hlavně, že tato náboženská skupina pro nově příchozí vytváří uspokojující síť nových sociálních vazeb (Kox & Meeus, 1991: 238).

Velmi zajímavým zjištěním, které sice samo o sobě není překvapivé, ale jeho dimenze a důležitost překvapivá je, je to, že v konverzi hraje velmi důležitou roli okolí konvertity. Z mého výzkumu vyplývá, že drtivá většina kontaktu s křesťanskou naukou, nebo přímo s náboženskou skupinou či církví byla konvertitovi, která mu dále křesťanskou nauku zprostředkuje, bývá navázána právě skrze nějakého člověka, který je konvertitovi blízký. Sociální rozměr konverze je opravdu neoddiskutovatelný. Jak píše například Gooren, „je jasné, že téměř všichni lidé (muži i ženy) jsou do náboženských skupin rekrutováni skrze sociální sítě (Gooren, 2007: 349). V mém výzkumu se toto zjištění opravdu potvrdilo. Zprostředkování kontaktu s náboženskou věroukou měl vždy „na svědomí“ nějaký blízký člověk, kterému budoucí konvertita důvěřoval a jeho názory považoval za rozumné, racionální. Mnohdy byl tento člověk tzv. hybným činitelem v průběhu konverze. Bez přičinění tohoto člověka si lze těžko představit, že by konverze proběhla.

Jako častý aspekt, který má v procesu konverze důležitou roli, jsou uváděny predispozice člověka v dospívání, kdy budoucí konvertiti prý trpí v rodině nějakou formou stresu nebo vyrůstají obecně ve špatných rodinách. Tyto děti trpí pocitem nedostatečnosti a to dále vyúsťuje v hledání nějaké náhrady, kde se tento pocit nedostatečnosti eliminuje nebo přetransformuje (Paloutzian & Richardson & Rambo, 1999: 1060). Z mého výzkumu nelze teorie predispozic k náboženské konverzi nijak dokázat ani sledovat nějaké souvislosti s nimi. Pokud by se zdálo, že ve vyprávěních se snad odkaz na predispoziční aspekty konverze mohou vyskytovat, je nutno zhodnotit, do jaké míry lze usuzovat na správném vysledování a pojmenování faktorů, které by s predispozicemi mohly souviset. Tuto otázku je, myslím, nutné přenechat jinému výzkumu.

S náboženskou konverzí je spjata i teorie racionální volby. Ta se dívá na proces rozhodování se pro konverzi jako na volní a uvědomělý proces, kdy člověk zvažuje zisky a prohry. Aplikování teorie racionální volby na proces náboženské konverze se může zdát být nesmyslný, ale mnoho sociologů náboženství v souvislosti s konverzí o teorii racionální volby mluví. Jde o to, že v procesu konverze je člověku, budoucímu konvertitovi, připisována ta vlastnost, že umí zhodnotit zisky a v podstatě se umí rozhodnout pro konverzi z racionálních důvodů (Shannon, 1985: 34). Takovým racionálním důvodem může být právě poznání lidí, kteří člověku budou projevovat respekt, čímž tento člověk získá uznání, což může dále vyústit v redukci strachu a stresu

z jistých situací. Takže do jisté míry teorie racionální volby říká, že člověk se vědomě rozhodne pro konverzi z důvodů, které pro něj budou výhodné, ať už se jedná o redukci strachu ze smrti, nebo o potřebu uznání a smíření se sama se sebou. Překvapivě do jisté míry poznatky z mého výzkumu teorii racionální volby v procesu konverze jistým způsobem potvrzují. Konvertiti se pro konverzi rozhodli na základě mnoha důvodů, mezi nimiž ale bylo i vysvětlení něčeho, z čeho doteď měli strach (strach ze smrti), nebo co jim připadalo nemyslné (lidská existence bez důvodu), kdy bylo lepší se rozhodnout pro víru, která tyto nejistoty uměla vysvětlit. Jeden z důvodů bylo také společenství věřících, kteří se setkávali uvnitř náboženské skupiny či církve a které bylo budoucímu konvertitovi otevřené s tím, že mu dávalo možnost se zde seberealizovat nebo mu toto společenství dávalo přátelství a pocit sounáležitosti, což je pro člověka jako sociální bytost velmi důležité.

Modely náboženské konverze se také velmi často zabývají nátlakem, z čehož vzniká představa konverze jako nechtěného, nebo neuvědomělého přerodu identity jedince. V těchto teoriích, které bychom mohli souhrnně nazvat „brainwashingové“ modely, se často objevuje princip tzv. vymytí mozku, kdy se člověk nechá přesvědčit k něčemu, co vlastně sám ani nechce. Jako příklad uvádím model M. T. Singerové a R. Ofshe (tak, jak ho reformulovali Václavík & Lužný). Kroky konverze pod nátlakem se vyznačuje těmito body: získání kontroly nad časem a obsahem myšlení jedince, což se děje především dosažením kontroly nad hlavními prvky sociálního a fyzického prostředí jedince; systematické vytváření pocitu bezmoci; specifické nakládání se systémem odměn, trestů a zážitků takovým způsobem, který podporuje nové učení hláсанé náboženskou skupinou a zabraňuje chování, jež by mohlo odrážet původní hodnoty a zvyky konvertity; chování, které udržuje jedince neinformovaného a udržuje autoritářský systém náboženské skupiny (Václavík & Lužný, web). Tento model tedy pracuje s myšlenkou násilné změny identity konvertujícího jedince. Přestože dva z respondentů mého výzkumu mluvili ve spojitosti se svou vírou o jisté formě nátlaku, neodpovídá tento model jejich konverzi. První z respondentů se mohl vědomě rozhodnout pro křest. Nejednalo se o „zářný“ příklad nátlakové autoritativní akce vůči identitě jedince. V druhém případě respondentka zažila nátlakové praktiky až v souvislosti se svým pobytem v křesťanské komunitě, který následoval delší dobu po její konverzi. Proto nepovažuji „brainwashingový“ model konverze pro můj výzkum za vysvětlující, ale je nutné ho na tomto místě alespoň zmínit.

Mimo to, tento model konverze se často užívá ve spojitosti i neintegrovanými novými náboženskými hnutími, do nichž respondenti z mého výzkumu nepatří.

Velmi zajímavé jsou motivy náboženské konverze, jak o nich mluví Lofland a Skonovd. Ti uvádějí 6 základních motivů náboženské konverze. Jsou jimi intelektuální motiv (hledání nového výkladu světa), mystický motiv (silný náboženský zážitek, kdy dochází k zásadní změně obrazu světa), experimentální motiv (nové pomalé a postupné učení se novému světonázoru), citový motiv (motivem je silná citová vazba na blízké osoby konvertity, na jejichž víru konvertita přechází), obnovitelský motiv (afektivní probouzení víry) a nátlakový motiv (již uváděný brainwashingový model) (Václavík & Lužný, web; Lofland & Skonovd, 1981: 375).

Z těchto 6 motivů jsou právě první tři z nich vysvětlením konverze z mého výzkumu. Další tři nejsou relevantní. Motivы velmi trefně popisují některé z trajektorií konverzí, které jsem vytvořila na základě vyprávění konvertitů. Intelektuální motiv náboženské konverze je motivem, kdy člověk hledá vysvětlení tohoto světa skrze jinou optiku, než jsou běžná vysvětlení materiálního světa. Mystický motiv se ve výpovědích objevuje často. Jde o náboženský prožitek tak, jak o něm píše výše. Jako ilustrační příklad k rozšíření pochopení tohoto motivu zde uvedu i mystický zážitek největšího teologa 20.století, Paula Tillicha, který tento zážitek zažil u obrazu „Madona se zpívajícími anděly“ a který popisuje následovně: „Když jsem se na obraz upřeně díval, byl jsem ve stavu, který se přibližoval extázi... Bylo to, jako by se mě dotkl božský zdroj všech věcí. Rozechvřen jsem se obrátil. Tato chvíle ovlivnila celý můj život, poskytla mi klíč k interpretaci lidské existence a přinesla mi životně důležitou radost a duchovní pravdu. Srovnávám ji s tím, co se v jazyce náboženství obvykle nazývá zjevením“ (Hanus & Noble (eds.), 2009: 62). Poslední ze tří motivů konverze, které se objevují i v mém výzkumu, je motiv experimentální, kdy se člověk pomalu učí novému světonázoru a víře. Motivы náboženské konverze jsou velmi zajímavým nástrojem. Některé motivы konverze z těch, které navrhl Lofland a Skonovd, se vyskytují v příbězích konverzí respondentů mého výzkumu, ale nejedná se pouze a výlučně o jeden typ motivu, který je v jednom příběhu konverze přítomen. Jak bylo již diskutováno v kapitole o modelu průběhu konverze, fáze konverze se střídají a jednotlivé fáze odpovídají různým motivům, takže i motivы konverze nejsou statické, ale vyvíjejí se.

Model průběhu náboženské konverze, který jsem vytvořila na základě dat z výzkumu, tedy potvrzují některé domněnky o náboženské konverzi uváděné v odborné literatuře. Naopak některé poznatky na můj model nelze aplikovat, protože se zabývají spíše možnými dimenzemi konverze, ne však jejími reálnými podobami. V každém případě se ale jedná o velmi plodný dialog o reálné podobě náboženské konverze ke křesťanství v naší české současné společnosti.

7. Role a sociální funkce náboženství

Jak bylo předesláno na začátku předchozí podkapitoly, z dat z mého výzkumu budu usuzovat na to, jakou roli může víra hrát v životě člověka (na individualizované úrovni), tedy na to, jaké sociální funkce může náboženství v životě člověka plnit. Než se ale dostaneme přímo ke zmíněným funkcím, je třeba ozřejmit pohled na funkce náboženství ve společnosti jako celku.

Náboženství a jeho funkce se v sociologické teorii často zasazují do širšího společenského kontextu, kdy se mluví o funkcích náboženství a jeho úloze ve společnosti jako v celku. V této souvislosti se zmiňuje například jeho integrativní funkce, což znamená, že náboženství lidi sdružuje do menších společenství (např. církví), ve kterých působí jako jistá forma sociální kontroly spolu se svou morálkou a normami, které toto společenství vyznává. Společenství normy a hodnoty sakralizuje a tím dosahuje sociální kontroly (O'Dea, 1983: 114). O náboženství se mluví také v souvislosti se schopností ‚vysvětlit existenci našeho sociálního a materiálního světa‘, skrze co náš svět získává řád a smysl, respektive mu tento smysl dáváme my sami. Náboženství lze tedy také chápat jako mechanismus, který se má podílet na udržování sociálního řádu tím, že do jisté míry usměřňuje lidské jednání (nebo se o to alespoň snaží). ‚Náboženství představuje jednu ze základních forem institucionalizovaného lidského jednání, jehož hlavním cílem je spolupodílet se na udržení rovnováhy celkového systému. Význam náboženství spočívá v tom, že poskytuje orientaci na něco, co je mimo svět každodennosti. To umožňuje, aby deprivace a frustrace z tohoto světa byla zažívána s ohledem na toto „mimo“ jako něco smysluplného‘ (Václavík, 2010: 11).

Funkce náboženství jsou velmi často diskutovány v širším společenském kontextu. Význam má náboženství samozřejmě ale i na individuální úrovni, což je otázka do jisté míry v současné době naléhavější, kdy se náboženství do velké míry individualizuje. Na člověka se již nepohlíží jako na jedince, který je determinován, společností svázán a jemuž je jeho osud určen „zvnějšku“. Jedinec si svou životní cestu vybírá, jeho identita již není daná, ale jedinec tuto identitu může sám tvořit. Z tohoto pohledu je také nutné zkoumat náboženskou konverzi a budování náboženské identity, která již není omezena na jednu formu náboženské tradice (Nešpor & Lužný, 2007: 178- 179). Tím, že víru si člověk sám vybírá, přizpůsobuje si ji a sám určuje, do jaké míry bude víra jeho život ovlivňovat, je nutno klást si otázku, proč se pro víru člověk „rozhodne“, jaké funkce víra v jeho životě plní. Proto když zkoumáme tento proces a díváme se na náboženskou konverzi, kdy dochází k duchovnímu přerodu jedince, kdy si člověk pro svůj život (nebo jeho část) víru vybírá, je možné sledovat to, jakou roli v jeho životě náboženství hraje. Abychom tuto roli postihli, je nutné zkoumat konverzi individuálně, což nám posléze umožní zjistit, jakých dimenzí funkce náboženství v životě člověka dosahují. Lidé si víru vybírají z důvodu uspokojení nějakých potřeb, kterými mohou být „sociální, psychologické, emocionální nebo jiné alternativní intelektuální potřeby“ (Hunt, 2005: 60).

Jinými slovy lze říci, že převedením komplexity náboženství a jeho úlohy v společnosti na individuální úroveň lze pochopit jeho sociální funkce. Ty spočívají především v tom, že „náboženství a jeho moderní zdůrazňování etiky a morálky může individualizovaným jedincům ve světě morálního chaosu a nepřehledného množství nejrůznějších morálních her výrazně pomoci a vrátit (alespoň v očích věřících) světu jeho ztracený řád (...) jinými slovy: náboženství může neřešitelné (či velmi obtížně řešitelné) problémy moderní doby „zrušit“ jejich jinou interpretací“ (Lužný & Václavík, 2010: 30-31).

Stěžejní teoretickým rámcem, který bude zastřešovat tuto kapitolu o sociálních funkcích náboženství v životě člověka, je koncept Thomase O’Dea. Ten navrhnul šest základních sociálních funkcí náboženství, kterými jsou: poskytování podpory a útěchy, rituálně zakotvený transcendentní vztah, sakralizace sociálních hodnot a norem a naopak kritika stávajícího stavu společnosti, formování a udržování identity a usnadnění přechodu mezi jednotlivými životními fázemi (Nešpor, 2008: 36). Tento koncept byl inspirací ke

zkoumání funkcí náboženství, které hrají roli na individualizované úrovni. Znamená to, že osobní víra člověka hraje v jeho životě nějakou roli a existuje nějaký důvod, proč se k víře uchýlil, nebo tuto roli víra začala v životě člověka plnit až při procesu jeho obrácení, konverzi, nebo až po ní.

Ve mém výzkumu náboženské konverze se často objevovaly promluvy o důvodech, proč je víra pro konvertity smysluplná, proč se pro víru rozhodli, nebo jakou funkci v jejich životě víra plní. Je problematické říci, zda zprostředkovaný důvod ke konverzi není vlastně výpovědí o současné funkci víry v životě respondenta. Jak již totiž bylo zmíněno, konvertité svou promluvu mohou (neúmyslně nebo nevědomě) formovat a přizpůsobovat jejich současnému pohledu na svět tak, aby nebyla v rozporu s jejich současným světonázorem. Z toho ale plyne, že promluvy konvertitů o funkcích víry v jejich životě budou v každém případě reálné a budou mít výpovědní hodnotu. Nemůžeme sice určit, zda zmíněné funkce (nebo jejich kombinace) byly důvodem pro konverzi, nebo se objevili v respondentově životě až postupem času, ale můžeme tyto funkce odhalit a označit je. O to se také pokusím v následujících odstavcích.

V promluvách konvertitů se často objevovaly odkazy k pojmům smyslu života a lidské existence, dávání životu řád a dávání mu mantinely ve smyslu toho, co člověk může a má chtít a co by chtít neměl, pomíjivost lidského života a věcí v něm, morální pravidla a řád, vina a její odpuštění, sebezpřijetí, lidská osamělost, strach ze smrti, řešení mezních situací v životě, sociální přijetí ostatními lidmi a lidské společenství jako takové. Všechny tyto pojmy odkazovaly k potřebě nějakého řešení reálných situací nebo existenciálních otázek v životě respondentů.

Ve vyprávěních respondentů se objevují motivy morálky, jako řešení způsobu toho, jak správně ve svém životě jednat. Například Radek mluví o víře jako o vodítku, které dává životu nějaký řád a smysl a současně mu dává také nějaká rozumná omezení, která působí jako vnější řád „pravdivého“ konání. Náboženství tak vlastně v Radkově životě předepisuje to, co by člověk měl chtít, co a jak by měl dělat, což vede k ukotvení v nepřehledném množství možností, jak žít život. Víra život ukotvuje a dává mu nějaký morální řád, což je chápáno konvertity pozitivně.

„Jo, nikdy pro mě víra nebyla nějakým břemenem. Vždycky jsem to bral, no tak teď jsi jako uvěřil, nějak jsi začal počítat s Bohem ve svém životě a tenhle ten Bůh ti chce něco dát, taky ti chce něco vzít. Ale rozhodně to, co ti dá, bude víc. To znamená, že pokud po tobě bude chtít nějaké změny, tak na tom vlastně jenom vyděláš. Takže jsem se začal dívat jinak na úspěch. Jsem si představoval, že budu slavný sportovec, že budu mít prachy a ženské. Takže to jsem zjistil třeba, že to zrovna životní úspěch není. Začal jsem se dívat jinak na vztahy s holkama. To jsem tušil už jako nevěřící, to je zvláštní, že už jsem jako nevěřící bez vlivu jakékoliv morálky církevní nebo křesťanské, že prostě mít jednu holku napořád je nejlepší. Akorát jsem věděl, že to v podstatě není možné. Že člověka ta sexualita, hlavně kluky teda, s nima dosti jako cloumá. Pak jsem teda uvěřil a potvrdil jsem si, že je to ta cesta, kterou chci jít. Takže v tom jsem se začal učit nahlížet věci nově. No, to byly asi dvě hlavní věci. Jiný pohled na to, co je úspěch životní a jiný pohled na to, jak se chovat k holkám. A tak.“ (Radek)

Konvertiti mluví také o morálce a odkazu na nějaký pevný vnější řád, který člověku zajistí, že bude jednat „správně“.

„Já když jsem vyrůstala, ono to tak stále je, že když jsem vyrůstala, takový ten pluralismus a ten relativismus, takovou tu postmodernu, že jako jak se cítíš, tak to je. A pravda, pravda je taková, jaká si zrovna myslíš, že je. Já jsem to například tak neuměla rozlišovat, že to opravdu člověku dává naději. Ty kritéria správnosti nebo nesprávnosti. Ale potom jsem opravdu pochopila, že podvádět manžela je špatný vždycky, anebo že sbalit ženatýho chlapa je špatný vždycky. To jsou zkrátka věci, že zabít třeba nevinnýho člověka je špatný vždycky. Že jednoduše tam není co řešit, že to není o tom, jestli se na to podívám zdola, shora, z nějaký karmy. Ne. Jednoduše, ano, ty můžeš všechno použít, i člověk může profitovat z těžkých věcí, ale některý věci jsou zlé.“ (Lenka)

„Takhle, podle mě ta víra se projevuje v nějakých konkrétních rozhodnutích člověka. Jo, že v těch rozhodnutích se projevuje to, čemu ten člověk doopravdy věří, jo. Dost často se v rozhodnutích člověka projevuje to, že nevěří jenom v to, že je tady jenom nějaké materiálně, jo. Nebo v pocitech. Jo, když člověk jedná podle toho svědomí, když ho zrovna nikdo nevidí a on se rozhodne, že nějaký ten podvod prostě neudělá, tak tam už vidím něco, že tam působí něco, nějaká jeho víra, v něco, co nás přesahuje.“ (Alex)

Na to myšlenkově navazuje funkce náboženství, která by se dala nazvat vyřešení otázky smyslu života. Víra člověku dává možnost nahlížet svůj život jako smysluplný, dává možnost ho nějak utřídit a uchopit jako záměr (někoho nebo něčeho nad ním).

„Já si myslím, že jim chybí smysl (pozn. nevěřícím lidem). Protože mně třeba ve skutečnosti chyběl. Jako já když jsem uvěřila, tak to bylo strašně moc změn, ve strašně obrovským měřítku. Nepříšly jako úplně hned, ale já když jsem jakoby uvěřila, tak mi to najednou všechno zapadlo do sebe. Najednou jsem jako nějak, jó, teďka tomu světu rozumím.“ (Katka)

„No pořád zůstává ten základní úžas, že se ve víře v Boha nabízí něco, co má prostě smysl napořád. Ať už se mi povede den nebo rok nebo zaměstnání nebo manželství, nebo se mi nepovede tak, život, tak víra dává základ, tu jistotu toho božského doprovázení. Tohle pořád zůstává a vím, že náš svět nenabízí lepší alternativu. No a teď k tomu přibyla nově, no nově, teda postupně v těch dalších už skoro dvaceti letech, taková hrdost nebo taková sebevědomost, co se týče toho každodenního života, že víra dává velmi rozumné mantinely, nějakou motivaci vnitřní, takže můžu být spokojený v práci dlouhodobě, můžu být spokojený v manželství i prostě po 17ti letech. Takže vidím, že prostě i v tom praktickém životě víra prostě dává takovou jistotu a takové zázemí.“ (Radek)

„Je to spousta věcí, je to ta naděje, že po smrti půjdu k Bohu, že tady nejsem jenom tak. Jak se vždycky říká, záhada bytí. Vim, že nás Bůh stvořil, že nás tady chce pro nějaký úkol mít, abychom na tom úkolu pracovali. Je to smysl života, určitě.“ (Josef)

Uchopení vlastního života jako nenahodilé a záměrné existence pomáhá vyřešit otázky smrti a strachu z ní. Simona vidí přínos víry v tom, že má stále naději, že pomíjivost lidského života není skutečná a že existuje „něco po životě“. Dává tak vlastně Simoně přesah, který ji poskytuje smíření se s podstatou lidské existence.

„Já si vzpomínám, že jako dítě jsem měla hroznej strach ze smrti a že mi v tom nikdo nedokázal jakoby pomoct, jo. Myslim, že v 6 letech jsem si nějak uvědomila, že jsem fakt smrtelná a že jednou umřu a brečela jsem a víš, že s tím nic neuděláš, víš, že není nic a k čemu že ten můj život tady na zemi je, když to vlastně k ničemu není, jo. Protože že

umřu, že nejsem žádný Edison ani Newton a nic tady po sobě nezanechám takhle obrovského, tak k čemu ten můj život vlastně je, jo, tady ten malej... A určitě mě to hrozně pomohlo v tom strachu ze smrti, že člověk teď jako ví, samozřejmě že nevíš to jako 100%, ale že se vo to můžu jako opřít, že si můžu říct, že až umřu, že ten život třeba bude pokračovat a že se třeba po tý smrti se setkám s lidma, který mi za mýho života odešli a který mi chyběj a třeba že tam, no.“ (Simona)

Řešení problému viny, který pramení ze subjektivního vnímání společenského morálního řádu s nároky na neomylnost, je velké téma přínosu víry v životě člověka. Osobní chápání víry jako odpuštění člověku dává možnost vymanit se z permanentního pocitu viny, nedostatečnosti nebo nepochopení. Lenka mluví o psychohygienickém aspektu zpovědi. Katka o sebezpřijetí a smíření se se vztahy s ostatními lidmi, kdy Bůh do jisté míry může nahrazovat pochopení či přijmutí člověka od ostatních lidí.

„Ale pro mě i z toho psychologického momentu to je něco úžasnýho, že já tam přijdu a shodím ze sebe dolu něco, co jsem nezvládla, co jsem udělala špatně a On dal autoritu tomu knězovi, aby mi řek, že mi je odpuštěno. Ne že on mi odpustil, ale že shora. Mně se to zdá takový důležitý, z takovýho hygienického hlediska. Člověk si říká, tak dobře, shodil jsem to, jdu dál a i to, že se přijímá Kristovo tělo na mši. To se mi zdá tak naprosto úžasný, to se mi zdá naprosto nepochopitelná věc. To je cosi, co přijímám ve víře. Já věřím tomu, že to tak je.“ (Lenka)

„Ze začátku to bylo fakt takový úžasný, prostě taková záplava té lásky, že jsem zažila to, že mě Ježíš miluje, že je skutečná. Jednoduše, já když jsem četla Bibli, tak jako mě to mluvilo přímo ze srdce, že to byly takový věci, které se mě skutečně dotýkali. Oni mi říkaly to, že jestli jsem dělala to nebo tamto, tak jsou věci, které se dají uzdravit, že se dají vyřešit. Jednoduše, že On to mi to všechno odpustil.“ (Lenka)

„Ale bylo to blbý na všech frontách. A jediný, co mě drželo, bylo to, že jsem věděla, že ten Bůh tam prostě je. A že von mě na rozdíl od těch ostatních lidí chápe a že mě má rád. Jo, jakoby, konečně ten pocit přijetí vod někoho.“ (Katka)

Pochopení, přijetí. Tak by se dalo nazvat to, co víra může člověku ‚dát‘. Věřící tak vede osobní dialog s Bohem, „který mu poskytne pochopení“ a nahrazuje tak do jisté míry přijetí od ostatních lidí nebo od sebe sama. Pocit Boží přítomnosti a pocit jeho boží vševědoucnosti působí silně emotivně v pozitivním smyslu na sebepojetí věřícího člověka.

„No právě, že ze začátku byla ta víra strašně citová, jo. Já jsem hrozně jako lítala, já jsem jako v podstatě byla jako zamilovaná do Boha, jo. Jakoby do toho poznání a že mně přišla naprosto úžasná myšlenka, že jdu po ulici a někdo mě má rád a Bůh mě má rád a je tady teď se mnou v týhle chvíli a že v každý chvíli zná moje myšlenky a ví, co potřebuju, nebo po čem toužím a je schopnej mi to dát, nebo v tý chvíli mě pochopit. Vlastně do té doby jsem nikdy netušila, že je to možný a to mě hrozně jakoby uchvacovalo a strašně mě to jakoby bavilo a prožívala jsem to.“ (Simona)

Od Simony se ještě dozvídáme, že možnost odkázání svého činění či osudu na vyšší boží záměr umožňuje smíření se s tím, čím člověk ve svém životě aktuálně prochází. Jde tak o odpoutání se od nemožnosti naplnit vlastní vůli, kdy tomu brání jisté překážky a uchopení tohoto problému jako zmiňovaného božího záměru. Člověk se skrze víru smiřuje s těžkými životními situacemi.

„To je jak tady mluvím, že ne tolikrát, že by si to člověk uvědomil, jak toho Boha fakt jako potřebuje, ale když je nějaká jako krajní situace, tak je to hrozně jako úžasný, že si člověk může říct jo, jako nejsem na to sám. Bůh všechno vidí se mnou a ví, co je pro mě dobrý a i když to nedopadne tak, jak já bych si teďka přála, tak se můžu spolehnout na to, že to Bůh takhle nechtěl, třeba mám ještě počkat, než se stane to, co bych si přála.“ (Simona)

Víra je sice osobní, ale sdružování více lidí dohromady, kteří věří například ve stejného Boha, působí na člověka pozitivně a umožňuje mu stát se částí takového společenství lidí, což má za následek naplnění lidské potřeby sociálního kontaktu a přítomnosti jiných lidí. Sociální rozměr náboženství, kdy se sympatizanti stejné církve pravidelně sdružují na bohoslužbách, sezeních a neformálních akcích, je tedy velmi důležitý a může tedy nepřímou řešit lidské problémy sociálního charakteru.

„Já bych řekl, že třeba je takový určitý otevřenosti, maj ty křesťani, a schopnosti vytvářet společenství. Těm křesťanům ty společný témata, třeba i ty společný rituály, třeba se všichni modlí, třeba říkaj společnej text. Tak je to jako nějakým způsobem vlastně sbližuje.“ (Milan)

„Jo, určitě je to tak. A to bych řekl, že se shodneme i s nevěřícími na tom, prostě obecně platí, že člověk je sociální bytost. To je prostě evidentní, to potvrdí každý. A v té víře se pak projevuje tím, nebo aplikuje, že víra sdílená s druhými lidmi je prožívaná intenzivněji.“ (Radek)

Nakonec bychom měli ještě zmínit tu funkci náboženství, kdy osobní víra dává člověku možnost vytvořit si osu života, dává možnost mu pozdvihnout se a dát životu smysl.

„Tak jako dílem je to, že hodně těch mladejch lidí, což bylo i jako můj případ, jako z rozvedený rodiny. Že jsou vlastně svým způsobem na té sociální úrovni jako outsideři ve společnosti a ta víra najednou člověka vysoko pozdvihne. Myslim, že vlastně každá. Jakoby získám takovou jakoby důstojnost lidskou, to právě mu umožňuje vstup do toho světa víry.“ (Milan)

„Sám jsem stejný jako ti ostatní, ale nějaká ta vnitřní motivace víry, Bůh je mi věrný a má mě rád, tak já mám prostě být věrný svým dětem a své ženě a mám je mít rád a takhle nějak to probíhá vnitřně. Takže ten rodinný život úplně typicky. No a možná taky nějaká životní rovnováha, že má člověk nějakou tu osu, nějaký ten hlavní bod v životě, že kolem toho může poskládat to ostatní.“ (Radek)

Z promluv konvertitů, se kterými jsou provedla rozhovor, vystupuje mnoho funkcí, které v jejich životě náboženství (respektive jejich osobní víra) plní. Tyto funkce se už z povahy liší od celospolečenských funkcí, které náboženství zastává. Ale sociální funkce, které byly navrhnuty v konceptu Thomase O'Dea (Václavík, 2010: 11-12; Nešpor 2008: 36) funkcím, které konvertiti zmiňovali, odpovídají. Poskytování podpory a útěchy je často zmiňované v souvislosti s vírou a s jejím vlivem na sociální život člověka. Člověk ve víře (tedy v Bohu) nachází útěchu a podporu, kterou buď nenachází jinde (u ostatních lidí) nebo podporu nacházenou někde jinde (u ostatních lidí) dalece převyšuje.

Náboženství dává člověku zakotvenost vztahu s transcendentním světem. Téměř všichni respondenti pravidelně docházejí na bohoslužby nebo do kostela, docházejí do církve, která jim tento vztah se svými rituály přeneseně zprostředkovává. Sakralizací sociálních hodnot a norem, které lze spatřovat v morální řádu a všem známé desateru a důrazu na jeho dodržování, jsou kladeny do kontrastu negativních aspektů dění v současné společnosti a dávají člověku „možnost vybrat si mravnou, pozitivní a tu správnou cestu“ dodržováním náboženského morálního řádu. Jako poslední O’Dea zmiňuje funkci náboženství jako usnadnění přechodu mezi jednotlivými životními fázemi. Ze samotných promluv konvertitů nebylo možné tuto funkci potvrdit. Ale při bližším pohledu na věk všech konvertitů v době jejich konverze zjistíme, že konvertovali mezi 15-22 lety. Je možné usuzovat na to, že tento mladý věk všech konvertitů ukazuje na to, že konverze k víře mohla být způsobena hledáním nového výkladu světa a jeho potřeby v přelomovém věku. Sociální funkce zmiňované Thomasem O’Deem byly v rozhovorech s konvertity potvrzeny. Navíc se v nich objevují odkazy na řešení problému smyslu života, jeho pomíjivosti a problém smrti, psychosociální pozitivní funkce (zproštění pocitu viny, zpověď, sebezpřijetí) a sociální funkce lidského společenství (církvev, náboženská skupina).

Závěr

Tato diplomová práce se zabývala náboženskou konverzí. Konverze je obecně chápána jako „změna způsobu nahlížení, konstruování, interpretace nebo prožívání světa a sebe v něm, v náboženském kontextu“ (Lužný & Václavík, 2010: 178). Fenomén náboženské konverze (chápaný jako obrácení se od nevíry k víře) je v současné společnosti relativně hodně rozšířený. Hojné obrácení se k nějaké z individualizovaných forem víry je v kontrastu k teoriemi, které mluví o odklonu současné společnosti od náboženství a víry vůbec. Tyto teorie, které bychom mohli shrnout pod hlavičku teorií sekularizace, již nejsou chápány jako platné a naopak se mluví o rozvoji osobní víry. Podle Thomase Luckmanna sekularizace neexistuje, domnělý odklon společnosti od zavedeného formálního náboženství se pouze privatizuje (Hunt, 2005: 31). ‚Z velké záležitosti mnoha lidí‘ se stává soukromá záležitost. Náboženství tedy nezaniká, jen vznikají mnohá nová

náboženství která reagují na nové duchovní potřeby lidí. Rozšiřuje se víra, která již není závislá na tradiční formální církvi (Hunt, 2005: 31).

V kontextu těchto poznatků je tedy důležité zaměřit se při zkoumání náboženství a jeho funkcí na individuální úroveň. Plodným tématem náboženství v současné společnosti tak může být individuální příklon ke náboženství, tedy konverze. Téma náboženské konverze bylo stěžejním výzkumným tématem této diplomové práce. Cílem výzkumu bylo zjistit, proč lidé v současné době konvertují ke křesťanství, jak tento proces probíhá, zda má nějaké zákonitosti a jaké funkce plní víra v životech konvertujících. Metodou výzkumu byly hloubkové rozhovory s konvertity o průběhu jejich konverze. Jednalo se o konvertity ke křesťanství. Na základě sebraných dat byly vytvořeny jednotlivé trajektorie, průběhy konverzí, které vedly k vytvoření obecného modelu průběhu náboženské konverze. Ten popisuje konverzi člověka jako dlouhodobý proces s několika stádii. Vývoj konverze by se dal načrtnout jako vývoj povědomí člověka od představy existence pouhého materiálního světa v akceptaci představy existence duchovního přesahu tohoto materiálního světa. Tato představa člověka dále ovlivňuje. Člověk se stává buď „náboženským hledačem“, nebo se dostane do situace, kdy je mu zprostředkován kontakt s křesťanskou věroukou nebo je mu nabídnuta možnost návštěvy kostela nebo nějaké náboženské přednášky. Poté člověk začne reálně uvažovat o možnosti „pravdivosti“ křesťanské věrouky a reálné existenci Boha. K této fázi dochází buď skrze logické a nezpochybnitelné zdůvodnění a uvědomění si „Boží existence“ nebo skrze náboženský prožitek, který je emotivním uvědoměním si „reálné Boží existence“. Nastává fáze obrácení, následně příprava ke křtu a samotný křest.

Sledováním průběhu konverze a promluv samotných konvertitů jsem došla k závěru, že na základě individuálních promluv o konverzi uskutečněných v rámci tohoto výzkumu lze popsat i funkce, které má náboženství v životě člověka. Konvertité ve svých promluvách často mluví o rolích, které náboženství v jejich životě hraje. Význam, jaký má náboženství v současné společnosti pro jedince, se odvíjí právě od toho, jaké funkce dokáže v životě jedince plnit (Pollack & Olson, 2008: 6). Došla jsem ke zjištění, že funkce, které náboženství plní, jsou poskytování podpory a útěchy, rituálně zakotveného transcendentního vztahu, sakralizace sociálních hodnot a norem a z toho plynoucí kritika nežádoucího stávajícího stavu společnosti, patrně také usnadnění přechodu mezi

jednotlivými životními fázemi. Tyto funkce jsou buď samotným důvodem konverze, nebo se vyskytují během života konvertity až později po konverzi.

Použitá literatura:

Beckford, James (1978). Accounting for Conversion, *The British Journal of Sociology*, Vol. 29, No. 2

Day, Abby (2009). Believing in Belonging: An Ethnography of Young People's Constructions of Belief, *Culture and Religion*, 10: 3

Gooren, Henri (2007). Reassessing Conventional Approaches to Conversion: Toward a New Synthesi, *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol.46, Issue 3

Hamplová, Dana (2000). „Náboženství a nadpřirozeno ve společnosti“ in *Sociologické texty*, SP 00:3, SOÚ AV ČR

Hanuš, Jiří; Noble, Ivana (eds.) (2009). *Konverze a konvertité: Sborník o z mezioborového semináře o problematice náboženského obrácení*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury

Hendl, Jan (2005). *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, Praha: Portál

Hunt, Stephen (2005). *Religion and everyday life*, London : Routledge

Jandourek, Jan (2010). *Vzestup a pád moderního ateizmu*, Praha: Grada

Kox, William; Meeus Wim (1991). Religious Conversion of Adolescent: Testing Lofland and Stark Model of Religious Conversion, *Sociological Analysis*, 52:3

Lofland, John; Stark, Rodney (1965). Becoming a World-Saver: A Theory of Conversion to a Deviant, *American Sociological Review*, Vol. 30, No. 6

Lofland, John; Skonovd, Norman (1981). Conversion Motifs, *Journal of the Scientific Study of Religion*, 20 (4)

Lužný, Dušan; Václavík, David (a kol.) (2010). *Individualizace náboženství a identita: poznámky k současné sociologii náboženství*, Praha: Malvern

Nešpor, Zdeněk (ed.) (2004). *Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*, SOÚ AV ČR

Nešpor, Zdeněk; Lužný, Dušan (2007). *Sociologie náboženství*, Praha: Portál

Nešpor, Zdeněk (2008). *Příručka sociologie náboženství*, Praha: SLON

O'Dea, Thomas; O'Dea Aviad, Janet (1983). *The Sociology of Religion*, Prentice-Hall

Paloutzian, R; Richardson, J; Rambo, L. (1999). Religious Conversion and Personality Change, *Journal of Personality*, 67: 6

Pollack, D.; Olson, D. (2008). *The Role of Religion in Modern Societies*, New York: Routledge

Shannon, Zane (1985). Contacts, Cognitions, and Conversion: A Rational Choice Approach, *Review of Religious Research*, Vol 27., No. 1

Sherkat, Darren; Wilson John (1995). Preferences, Constraints, and Choices in Religious Markets: An Examination of Religious Switching and Apostasy, *Social Forces*, Vol. 73, No. 3

Silverman, David (1993). *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*, SAGE Publications

Silverman, David (2000). *Doing Qualitative Research: A Practical Handbook*, SAGE Publications

Snow, David; Machalek, Richard (1983). The Convert as a Social Type, *Sociological Theory*, Vol. 1

Snow, D; Machalek, R. (1984). The Sociology of Conversion, *Annual Review of Sociology*, Vol. 10

Swatos, William. „Encyclopedia of Religion and Society: Conversion“ dostupné z <http://hirr.hartsem.edu/ency/conversion.htm> [online], citováno duben 2011

Václavík, David (2010). *Náboženství a moderní česká společnost*, Praha: Grada

Václavík, David; Lužný, Dušan. „Typologie a taxonomie nových náboženských hnutí“ dostupné z <http://www.oleweb.net/nnh/> [online], citováno duben 2011

Weber, Max (1998). *Sociologie náboženství*, Praha: Vyšehrad

Seznam příloh

Příloha č. 1: Projekt diplomové práce

Přílohy

Příloha č. 1: Projekt diplomové práce

Jana Fischerová
Mgr. 3. ročník / LS 2011
Obor sociologie
FSV UK

Projekt diplomové práce

Předpokládaný název:

Náboženská konverze a úloha náboženství v současné společnosti

Kontext tématu

Náboženství hrálo a hraje v životě lidí velmi důležitou roli, může jej řídit a do velké míry i ovlivňovat. Sociální sféra života byla dříve náboženstvím poznamenána buď do větší míry nebo jím bylo ovlivněno větší množství lidí (pokud máme na mysli objektivní statistiky počtu věřících). Sociologové mluví o období po průmyslové revoluci jako o období procesu sekularizace, o jevu, který souvisel se zmenšujícím se významem náboženství v sociálním životě lidí, zmenšujícím se vlivem církví a obecnému zmenšujícímu se náboženskému přesvědčení ve společnosti. Přesto se v 70. letech začal význam náboženství opět zvyšovat, což je možno pozorovat například na zrodu nových fundamentalistických náboženských proudů počínajících v USA [Sherkat & Ellison 1999: 364]. Významným pojmem se tak v souvislosti s náboženstvím stává náboženská konverze. Ta se děje buď v rámci rozdílných náboženských směrů (z jednoho směru k jinému), či směrem od řekněme ateizmu či „nevíry“ k tzv. zavedené religiozitě či k tzv. radikálnější religiozitě (v laickém pojmosloví jsou to sekty). Důvody konverze mohou být různého druhu, jak o nich mluví Snow a Machalek, mohou to být například psychosociální reakce na dané podmínky, situační podmínky, predispoziční atributy osobnosti atd. [Snow & Machalek 1984].

Výzkumný problém

Téma této diplomové práce je náboženská konverze, tedy proces „obrácení“ se k Bohu, a její modely, které mohou také pomoci odhalit jak obecný model průběhu náboženské konverze, tak funkce náboženství (křesťanské víry), jaké plní v životě člověka. V mé práci mě bude zajímat, jak probíhala konverze k víře u lidí, kteří se sami označují za konvertity a to, jaké souvislosti a zarámování vytvářejí pro příběh své konverze. Hlavní otázkou pak bude, co tyto lidi ke konverzi vedlo. Základní výzkumné otázky zní:

Jak probíhá náboženská konverze?

Jak by mohl vypadat obecný model náboženské konverze ke křesťanství v naší současné společnosti?

Jaké jsou podmínky a motivy náboženské konverze (co vede lidi k tzv. „obrácení“)?

Vypovídá toto nějak o funkci náboženství/víry v životě člověka?

Metodologie

Tento výzkum bude kvalitativní. Provedu kolem 8-10 polostrukturovaných hloubkových rozhovorů s lidmi, kteří konvertovali, tedy „obrátili“ se ke křesťanskému Bohu. Na základě přepisů těchto rozhovorů vytvořím obecný model průběhu náboženské konverze, který bude korespondovat se snahou odhalit (potvrdit, či vyvrátit) funkce náboženství pro jedince jako individua v naší společnosti.

Předpokládaný obsah práce

Na úvod objasním úlohu náboženství v moderní společnosti. Dále předběžným studiem literatury zmapuji historický vývoj religiozity ve světě i u nás a budu polemizovat teorii sekularizace. Poté se zaměřím na hlavní bod diplomové práce, kterou je náboženská konverze. Teoretickým úvodem načrtnu hlavní dosavadní zjištění týkající se náboženské konverze a jejího výzkumu. Poté přistoupím k samotnému výzkumu, který je základem této diplomové práce, kterým bude kvalitativní výzkum náboženské konverze. Analýza rozhovorů s konvertity povede k vytvoření obecného modelu průběhu náboženské konverze, který se bude snažit odhalit možné zákonitosti průběhu konverze a bude se snažit zachytit možné dimenze tohoto procesu. Na základě analýzy promluv konvertitů budou také diskutovány možné funkce, které náboženství v životě člověka plní.

Orientační seznam literatury:

Beckford, J. 1978. Accounting for Conversion, *The British Journal of Sociology*, Vol. 29, No. 2

Durkheim, É. 2002. *Elementární formy náboženského života*, Praha: Oikouméné.

Geertz, C. 2000. Náboženství jako kulturní systém. In: *Interpretace kultur: vybrané eseje*, Praha : Portál

Hamplová, D., Řeháková, B. 2009. *Česká religiozita na počátku 3. tisíciletí : výsledky Mezinárodního programu sociálního výzkumu ISSP 2008 Náboženství*, Praha: Sociologický ústav AV ČR

Hanegraaff, W. 2000. New Age Religion and Secularization, *Numen: Religions in the Disenchanted World*, Vol. 47, No. 3

Lofland, J., Stark, R. 1965. Becoming a World-Saver: A Theory of Conversion to a Deviant Perspective, *American Sociological Review*, Vol. 30, No. 6

Lužný, D. 1999. *Náboženství a moderní společnost*, Brno: Masarykova Univerzita.

Lužný, D. 2008. *Náboženství v menšině : religiozita a spiritualita v současné české společnosti*, Praha : Malvern

Nagata, J. 2001. Beyond Theology: Toward an Anthropology of "Fundamentalism", *American Anthropologist, New Series*, Vol. 103, No. 2

Nešpor, Z., Václavík, D. a kol. 2008. *Příručka sociologie náboženství*, Praha: SLON

Prudký, L. 2009. *Inventura hodnot : výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*, Praha : Academia

Sherkat, D., Ellison, Ch. 1999. Recent Developments and Current Controversies in the Sociology of Religion, *Annual Review of Sociology*, Vol. 25 (1999), pp. 363-394

Snow, D., Machalek, R. 1984. The Sociology of Conversion, *Annual Review of Sociology*, vol.10

Tweed, Thomas A. 2006. *Crossings and Dwellings: A Theory of Religion*, Cambridge: Harvard University Press

Walter, T., Davie, G. 1998. The Religiosity of Women in the Modern West, *The British Journal of Sociology*, Vol. 49, No. 4

Weber, M. 1998. *Sociologie náboženství*, Praha: Vyšehrad.

V Praze 20.4.2010

Konzultant: Mgr. Jitka Cirklová

Bc. Jana Fischerová